

deKanttekening

A close-up portrait of Jan Pronk, an elderly man with glasses, wearing a dark suit and a patterned tie. He has his hands clasped in front of him and is looking directly at the camera with a serious expression. The background is blurred, showing what appears to be a crowd of people.

JUNI 2025 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

Oud-minister Jan Pronk: **‘Er is te weinig politieke durf’**

Vijf jaar na George Floyd:
‘Wat BLM losmaakte,
kunnen we niet terugdraaien’

Turkije en de PKK:
‘Voor echte vrede is
meer democratie nodig’

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Juni 2025
Jaargang 8 - nr. 87

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Mariska Jansen
en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Mariska Jansen, Tayfun Balcik,
Mehmet Cerit, Ewout Klei, Thomas
von der Dunk, Abdelkader Benali,
Yavuz Baydar, Majorie van Leijen,
Arjan van Westen, Kaya Bouman,
Kirsten van den Hul, Ewoud Butter,
Lody van de Kamp, Shawintala
Banwarie

BEELD COVER
Jan Pronk
Beeld: Dida Mulder

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Oud-minister Jan Pronk: 'Er is te weinig politieke durf'

● OP DE COVER

22

Maakt een sterkere NAVO ons echt veiliger? Dit vindt ons panel

● SAMENLEVING

● OP DE COVER

06 Oud-minister Jan Pronk: 'Er is te
weinig politieke durf'

● SAMENLEVING

10 Vijf jaar na George Floyd: 'Wat
BLM losmaakte, kunnen we niet
terugdraaien'

15 Mijn perskaart beschermt me niet
- Tayfun Balcik

16 Praten over wereldvrede en recht.
'Het zijn moeilijke tijden'

20 Donkere wolken hangen boven
de journalistiek

22 Maakt een sterkere NAVO ons
echt veiliger? Dit vindt ons panel

● NIEUW IN NEDERLAND

24 'Ik heb Syrië achter me gelaten'

24

'Ik heb Syrië achter me gelaten'

● NIEUW IN NEDERLAND

Filosoof Yolande Jansen: 'Studenten doorzien onrecht vaak als eersten'

● INTERVIEW

38

45

Voor Mustapha Slaby (1942-2025) was een goede verstandhouding tussen moslims en Joden heilig

● KUNST & CULTUUR

● COLUMN

- 27 Nee, we zijn niet langer stil
- Kirsten van den Hul

● WERELD

- 28 'Waar moeten we heen?' Palestijnse activist raakt nu zelf zijn huis in Jeruzalem kwijt

● COLUMN

- 31 Als het over de islam gaat, zijn de vooroordelen diep
- Abdelkader Benali

● WERELD

- 32 'Afghanistan is meer dan een probleem voor vrouwen'
- 34 Turkije en de PKK: 'Voor echte vrede is meer democratie nodig'

● SAMENLEVING

- 37 Hoelang blijft het Cidi in leugens geloven?
- Thomas von der Dunk
- 38 Filosoof Yolande Jansen: 'Studenten doorzien onrecht vaak als eersten'

● KUNST & CULTUUR

- 42 In kunstmuseum Fenix vertellen hutkoffers en tenten het verhaal van migratie
- 45 Voor Mustapha Slaby (1942-2025) was een goede verstandhouding tussen moslims en Joden heilig

● OPINIE

- 46 'De wereld wil de strijd van de Kashmiri hindoes niet zien'

In het kort.

Wilders wil Syriërs en criminele Nederlanders met dubbele nationaliteit uitzetten

PVV-LEIDER GEERT WILDERS BIJ EEN BIJENKOMST VAN PATRIOTTEN VOOR EUROPA, HET GROOTSTE EXTREEMRECHTSE BLOK IN HET EUROPEES PARLEMENT. BEELD: THOMAS COEX/AFP

De leider van de grootste partij van Nederland wil Syriërs en criminele 'vreemdelingen', waarmee hij Nederlanders met een dubbele nationaliteit bedoelt, uitzetten, meldt de NOS.

Tijdens een ongebruikelijke persconferentie in Nieuwspoor presenteerde Wilders een tienpuntenplan om vaart te maken met het asiel- en migratiebeleid, geheel volgens de lijn van de PVV. Zo niet, dan dreigt hij met een kabinetsval. Het is niet de eerste keer dat Wilders de druk opvoert. Hij richt zich op de coalitiepartijen, die volgens hem de PVV-plannen tegenwerken. Er moet nu worden geleverd, vindt hij. Binnen enkele weken wil hij de grenzen sluiten en asielzoekerscentra dichtgooien. 'Als er niets of onvolgende verandert, is de PVV weg', waarschuwde hij richting BBB, NSC en VVD.

Twee van zijn voorstellen gaan over het fysiek uitzetten van mensen, desnoods met dwang. Daarbij noemt hij expliciet Syriërs: mensen met een tijdelijke verblijfsvergunning zouden binnen een half jaar moeten terugkeren.

Over de onveilige situatie in Syrië rept Wilders met geen woord. Eerder pleitte hij er al voor om mensen terug te sturen naar Syrië onder het regime van Assad. Inmiddels zijn ook onder de nieuwe islamitische machthebbers wrede slachtpartijen gepleegd, onder meer op alawieten.

De tweede groep die volgens Wilders uitgezet moet worden, zijn criminele 'vreemdelingen'. Daarmee bedoelt hij Nederlanders met een dubbele nationaliteit. •

Onderdrukking van journalisten en oppositie gaat door in Turkije

Drie maanden na de arrestatie van de burgemeester van Istanbul, Ekrem Imamoglu, gaat de onderdrukking van journalisten en de seculiere oppositie in Turkije onverminderd door. Onlangs is ook het X-account van Ekrem Imamoglu geblokkeerd, zo meldt de Turkse nieuwssite *Diken*.

De autoriteiten in Turkije maken er geen geheim van dat er geen genade zal zijn voor Imamoglu, de belangrijkste tegenkandidaat van president Erdogan bij de verkiezingen in 2028, en de zijnen.

Zo zijn er vanuit staatsgezinde media zoals *Yeni Şafak* en *Ensonhaber* dagelijks beschuldigingen aan het adres van de burgemeester, die wordt beticht van corruptie, fraude en het leiden van een criminele organisatie. Ook wordt er doelbewust tweedracht gezaaid binnen de seculiere partij, met het ogenschijnlijke doel om het verzet tegen de arrestatie van de burgemeester te verstommen.

Dit heeft resultaat, want de straatprotesten en oproepen tot boycots zijn afgenomen en de seculiere oppositie is intern verdeeld, met journalisten en politici die elkaar aanvallen.

DEMONSTRANTEN MET TURKSE VLAGGEN EN BORDEN WAAROP 'VRIJHEID VOOR IMAMOGLU' STAAT, PROTESTEREN TEGEN DE DETENTIE VAN DE BURGEMEESTER VAN ISTANBUL, OP 7 MEI. BEELD: YASIN AKGUL/AFP

Ondertussen blijft de repressie voortduren. Een dag nadat de Turkse president straatjournalisten tot doelwit had gemaakt, omdat ze 'onrust' zouden veroorzaken, is een beroemde straatinterviewer, Arif Kocabiyik, opgepakt in Antalya, meldt Turkish Minute. •

Na meer dan veertig jaar legt de PKK de wapens neer

De Koerdische PKK, die op de terreurlijst staat van Turkije, de VS en de EU, heeft aangekondigd zich te willen ontbinden en een einde te maken aan haar gewapende strijd die al veertig jaar duurt. Dat besluit werd genomen tijdens het partijcongres in het weekend, in navolging van de vredesoproep van de gevangen Koerdische leider Öcalan, zo meldt de NOS.

Of het daadwerkelijk zover komt, is nog de vraag. Het vredesinitiatief begon vorig jaar na een oproep van de extreemrechtse Turkse leider Devlet Bahçeli en kwam in een stroomversnelling nadat in Syrië het Assad-regime viel. Koerdische groepen die gelieerd zijn aan de PKK raakten daarbij zelfs in gevecht met door Turkije gesteunde rebelen in Noord-Syrië.

Toch werd een akkoord bereikt tussen de leider van het Koerdische Autonome Gebied en de nieuwe regering in Damascus. Ook in Turkije lijkt nu, na maandenlange onderhandelingen tussen de pro-Koerdische partij DEM en de regering, vooruitgang te worden geboekt.

In Turkse regeringskringen en staatsgezinde media wordt het nieuws met veel bombarie gebracht. 'Turkije maakt zich op voor een tijdperk zonder terreur', schrijft *Yeni Şafak*. Aan Koerdische kant is men voorzichtiger: men wil amnestie voor veel politieke gevangenen en een wettelijke

verankering van de vrede en de bijbehorende voorwaarden.

Ook is het nog onduidelijk hoe de Turkse bevolking zal reageren, mede omdat de regering de seculiere en andere oppositiepartijen sinds de arrestatie van burgemeester Ekrem Imamoglu steeds verder onder druk zet. •

AANHANGERS TONEN EEN POSTER MET DE AFBEELDING VAN ABDULLAH ÖCALAN, IN HET ZUIDOOSTEN VAN TURKIJE, OP 27 FEBRUARI. BEELD: YASIN AKGUL/AFP

Journalistieke balans tussen zorgwekkend nieuws en hoop

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

Als redactie zijn wij dag in, dag uit bezig met hard nieuws en feiten die zelden positief zijn. Elke dag opnieuw een selectie maken voor onze lezers is een uitdaging. Journalistiek gezien beleven we gouden tijden, maar moeten we daar blij mee zijn? Tegelijkertijd worden we overspoeld door negatief nieuws dat ons als mens raakt. Dat merk ik, zowel om me heen als op de redactie.

Het vraagt om evenwicht: omgaan met wat we lezen en horen, zonder uit het lood te raken in ons dagelijks handelen. Iedereen zoekt daarin zijn eigen weg. Zelf probeer ik mijn omgeving tot rust te brengen en te benadrukken dat we niet alles kunnen veranderen, maar wél verschil kunnen maken, door nepnieuws te bestrijden, vooroordelen te ontkrachten en het onderlinge begrip te versterken.

Negatief nieuws trekt logischerwijs onze aandacht. Als journalisten geven we dat door aan onze lezers, uiteraard met onze eigen blik. In redactievergaderingen zoeken we ook bewust naar verhalen die perspectief bieden, om de balans te bewaren. Maar dat lukt niet altijd. En deze tijd is ongekend. Juist daarom ben ik trots op onze kleine redactie, onze columnisten en freelancers, die het ondanks alle beperkingen uitstekend doen. Chapeau!

Op 28 mei ontmoette ik tijdens een bijeenkomst in Amsterdam een lezer, Mehmet, die sinds zeven jaar in Nederland woont en binnenkort les gaat geven op een

hbo. Hij zei dat hij moe is van alle negatieve verhalen over Gaza, vluchtelingen en het radicaal-rechtse discours in Nederland en Europa. 'Waarom schrijven jullie niet over algemene onderwerpen als onderwijs, milieu en sport?' vroeg hij.

Ik legde uit dat we met een kleine redactie brede thema's niet kunnen behappen en dat we ons

Israël. Gekleed in rood vormden ze een symbolische grens. Premier Schoof en minister Veldkamp hadden eerder laten weten dat die grens voor hen niet meer geldt, terwijl ze schending van het oorlogsrecht eerst nog als onaanvaardbaar beschouwden.

De opkomst van vooral witte Nederlanders, vaak samen met hun kinderen, bood steun aan

water en hulp voor Gaza.

De demonstratie lijkt een kantelpunt in publieke en politieke opvattingen. Net als de oproep van burgemeester Halsema aan het kabinet om het geweld in Gaza te stoppen. Universitaire ziekenhuizen startten een estafetteactie ter nagedachtenis aan omgekomen hulpverleners en om aandacht te vragen voor de schrijnende medische situatie.

Toch lijkt het weinig uit te halen. Het geweld in Gaza gaat onverminderd door. Zo verloor een kinderarts bij een bombardement negen van haar tien kinderen en bleef tóch werken. Een hartverscheurend voorbeeld van de gruwelijke realiteit van deze oorlog.

We staan dus voor een keuze: blijven we ramp op ramp serveren, of zoeken we ook naar verhalen die woede omzetten in iets constructiefs? Waar ligt de grens tussen confronterende journalistiek en verlamkende herhaling? Welke verantwoordelijkheid nemen we, als makers en lezers, om de waarheid onder ogen te zien en de toekomst niet op te geven?

Ik kies voor radicale eerlijkheid én radicale menselijkheid. We brengen de feiten zoals ze zijn, zonder ze te verdoezelen, en zoeken tegelijk naar stemmen die perspectief bieden: mensen op straat, docenten in klaslokalen, artsen die blijven werken, jongeren die demonstren. Zo bewaken we onze journalistieke én morele grens, en laten we zien dat betrokken journalistiek mogelijk is. Dat is, denk ik, de enige manier om het gif te neutraliseren en elkaar heel te houden. ●

'Hoe bied je hoop zonder de waarheid te verdoezelen?'

richten op de biculturele samenleving. Met de middelen en mankracht van de grote media kunnen we nu eenmaal niet concurreren.

Toch bleef zijn opmerking knagen. Ben ik, door telkens ellendig nieuws te brengen, zélf deel van het probleem? Hoe bied je hoop zonder de waarheid te verdoezelen? Die vragen kwamen opnieuw naar boven tijdens de demonstratie van 17 mei.

De grootste in twintig jaar: meer dan 100.000 mensen stroomden naar Den Haag om te protesten tegen het kabinetsbeleid rond

velen. Ook aan biculturele Nederlanders die zich in hun zorgen om Gaza geïsoleerd voelden. Ik vroeg mijn collega of hij dat had verwacht. 'Niet echt', zei hij. Onze columnist Kirsten van den Hul schreef over de helende kracht van demonstraties: omringd zijn door mensen die hetzelfde verdriet en dezelfde machteloosheid delen.

Een dag later kondigde Veldkamp aan dat hij binnen de EU wil laten toetsen of Israël nog aan de samenwerkingscriteria voldoet. Dat onderzoek komt er nu, vanwege de blokkade van voedsel,

Op de cover.

Oud-minister Jan Pronk: 'Er is t

JAN PRONK. BEELD: DIDA MULDER

De weinig politieke durf'

Voormalig politicus Jan Pronk (PvdA) vindt dat we politici die niet opkomen voor recht, democratie en humaniteit, moeten aanspreken. 'Zwijgen is geen optie'.

● EWOUDE BUTTER

Je kunt niet niets doen.' Met die woorden vat Jan Pronk samen waarom hij, op 85-jarige leeftijd, nog steeds iedere week voor het ministerie van Buitenlandse Zaken staat om te protesteren tegen de Nederlandse steun aan het Israëlisch geweld in Gaza. Pronk was namens de PvdA Tweede Kamerlid en minister in vier kabinetten (waaronder het kabinet Den Uyl). Daarnaast was hij onder andere werkzaam in verschillende functies bij de Verenigde Naties, onder andere als bijzonder VN-gezant voor Soedan. Hij groeide uit tot een van de meest invloedrijke stemmen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, internationale rechtvaardigheid en linkse politiek. *De Kanttekening* sprak hem in het Haagse café Dudok.

Pronk begon zijn politieke loopbaan als voorzitter van de PvdA-afdeling in Krimpen aan de Lek. Na het overlijden van Kamerlid Geert Ruygers, woordvoerder ontwikkelingssamenwerking, werd hij vanwege zijn deskundigheid gevraagd zich kandidaat te stellen voor de Tweede Kamer. Voordat Pronk de politiek inging, werkte hij als wetenschapper in Rotterdam. Zijn leermeester was Jan Tinbergen, Nobelprijswinnaar en grondlegger van de econometrie. 'Ik heb zeven jaar met hem gewerkt. Dat was een groot voorrecht. Hij was een schoolvoorbeeld van iemand die interdisciplinair werkte. Hij bracht wiskunde, statistiek en economie samen tot een nieuwe discipline.'

Tinbergen inspireerde Jan Pronk niet alleen wetenschappelijk, maar ook moreel. Pronk: 'Hij

koos bewust voor de sociaaldemocratie en voor de kwetsbaren in de samenleving. Als gewetensbezwaarde werkte hij in de jaren twintig van de vorige eeuw bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, waar hij geraakt werd door de armoedecijfers. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij directeur van het eerste Centraal Planbureau

mij: loop niet achter de feiten aan, maar analyseer maatschappelijke ontwikkelingen grondig. Stel je prioriteiten op grond van je waarden en probeer er grip op te krijgen. Dat moet je ook doen bij migratie. Je kunt je niet afsluiten voor wat er internationaal gebeurt. Nederland is in economisch, cultureel, en politiek opzicht geen eiland.'

'Ik ben niet tegen het stellen maxima, vooral niet bij arbeidsmigranten'

en ging hij zich wijden aan het Noord-Zuidvraagstuk. Mede dankzij Tinbergen ben ik me volledig gaan richten op het ontwikkelingsbeleid.'

Migratiebeleid

Behalve voor ontwikkelingssamenwerking had Pronk vanaf het begin van zijn politieke carrière ook veel interesse voor migratie en de opvang van vluchtelingen. In 1991 zei hij dat Nederland de facto een immigratieland is geworden. Die uitspraak werd hem niet in dank afgenomen. Dat hij destijds veel kritiek kreeg, ook van partijgenoten, verbaast hem nog steeds: 'Ja, want het was zo. Ik zei alleen: dit is een feit, daar moet je beleid op gaan voeren. Dat betekent niet dat je immigratie moet stimuleren, maar wel dat je het goed moet reguleren. Je moet zorgen voor goede opvang, en nadenken over de gevolgen voor de samenleving. Tinbergen leerde

Er wordt tegenwoordig wel gesproken over migratiebeleid

'Er ligt sinds 2024 een studie van de Staatscommissie Demografische ontwikkelingen. Dat is goed. Maar rechts gebruikt die meteen als excuus om vluchtelingen buiten te houden, terwijl het overgrote merendeel van de immigranten arbeidsmigranten zijn. Als je dan een analyse maakt, dan zie je dat we inmiddels een economische structuur hebben die in ons nadeel werkt.'

Hoe bedoelt u?

'Arbeidsmigranten worden onder slechte arbeidsvoorwaarden vaak voor activiteiten ingezet die een beperkt aantal mensen winst opleveren en maatschappelijk maar weinig toevoegen. Bijvoorbeeld in de agrarische sector werken veel migranten onder zware omstandigheden. Maar veel van die bedrijven dragen nauwelijks bij aan het wel-

zijn – ze belasten water, natuur en biodiversiteit. Dat mag je niet aan de markt overlaten. Dat is juist waar sociaaldemocratisch beleid het verschil kan maken.'

Voor wat voor soort economische sectoren zou dan wel gekozen moeten worden?

'Bijvoorbeeld voor biologische en ecologisch verantwoorde industrieën. Dan moet je ook kiezen voor moderne technologische ontwikkelingen en daar heb je dan weer buitenlandse studenten voor nodig. Ik vind alleen dat we er nu wel erg veel hebben. Ook dat zou je enigszins moeten reguleren. Als het Nederlands verdwijnt als taal, cultureel, op het terrein van het onderwijs, dan doet dat ook Nederland zelf weer niet goed. Het belangrijkste woord van Tinbergen was 'optimum'. Je moet altijd het optimum zoeken. Nooit het maximum of het minimum, maar het optimum.'

De discussie gaat nu voornamelijk over de vraag of er een maximum aan het aantal immigranten moet worden gesteld.

'Ik ben niet tegen het stellen van maxima, vooral niet bij arbeidsmigranten, maar dat is in Europa amper haalbaar. Beter is het om in te zetten op de voorwaarden. Je moet bedrijven en bemiddelingsbureaus aan vergunningen binden. Ik vind dat je mensen alleen maar hier te werk mag stellen wanneer je garandeert als werkgever dat ze een fatsoenlijk loon, huisvesting en verzekering krijgen. Dat betekent dat je hen op dezelfde manier behandelt als in Nederland geboren witte Nederlanders. Wanneer je begint te werken met dergelijke voorwaarden, dan zijn de aantallen ook een veel minder groot probleem. Pak de werkgever aan en niet de migrant.'

En bij vluchtelingen?

'Vluchtelingen vormen slechts een klein deel (de afgelopen 10 jaar gemiddeld 12 procent, red.) van het totaal aantal immigranten. Nederland vangt daarnaast een fractie op

Op de cover.

van de ruim 120 miljoen vluchtelingen wereldwijd. Meer dan 100 miljoen van hen worden in de regio opgevangen. Maar zodra er een paar naar Nederland komen, zijn ze niet welkom. Ze worden gezien als vreemd, als vijandig, als anders. Dat is ook te wijten aan de publieke opinie en de politiek. Je kan je irriteren aan die mensen die lokaal tegen een AZC protesteren in hun dorp, maar ze worden bang gemaakt door Geert Wilders, Marjolijn Faber en al die anderen.

We onderschatten het potentieel van vluchtelingen en laten ze veel te lang in de wachtkamer zitten. Ik geef sinds meer dan een jaar elke week taalles in een AZC. Ik ontmoet daar vele mensen die willen werken, die dolgraag Nederlands willen leren, die hun leven opnieuw willen opbouwen. Kinderen die razendsnel de taal oppikken en hun ouders helpen. Investeer in hen.'

Linkse samenwerking

U pleit al jaren voor samenwerking tussen linkse partijen.

Waarom?

'Bij de oprichting van de PvdA in 1946 werd al geprobeerd mensen met verschillende achtergronden (de SDAP (socialisten), de linker-vleugel van de Vrijzinnig Democratische Bond (liberalen) en enkele christendemocraten, red.) samen te brengen rond gezamenlijke doelen. Die gedachte, dat je samen grenzen kan doorbreken en iets nieuws kan opbouwen, sprak me aan. Daarom werd ik eind jaren vijftig actief bij de PvdA. Ik word wel eens beschouwd als nogal ideologisch, maar ik houd van overleg en onderhandelen om compromissen te sluiten.

In de jaren zeventig werkte ik op verzoek van Den Uyl mee aan het progressieve Keerpunt 1972-programma. Dat was een samenwerkingsverband van de progressieve partijen PvdA, D66 en PPR dat ontstond na de rapporten van de Club van Rome (een denk-

tank die waarschuwde dat ongebreidelde economische groei zou leiden tot uitputting van grondstoffen en milieuschade, red.). Samen stelden we een alternatief regeerprogramma op en vormden we een schaduwkabinet. Die blokvorming met andere linkse partijen werkte goed. Na de verkiezingen van 1973 vormden deze partijen samen met de christelijke ARP en KVP het eerste kabinet Den Uyl. Ik ben altijd voor samenwerking van linkse partijen gebleven. Wanneer je voortdurend tegen elkaar uitgespeeld wordt, dan wint de ene linkse partij ten koste van de andere. En dan gaat rechts er met de buit van door.'

ving. Daar moet je krachtig tegen optreden.

Samen met Tineke Netelenbos, oud-minister van Verkeer en Waterstaat, heb ik in februari in NRC een opiniestuk geschreven waarin we pleitten voor de fusie tussen PvdA en GroenLinks. We vinden de fusie een noodzakelijk antwoord op de versnippering van links en de behoefte aan een sterke, progressieve beweging. De ideologische verschillen zijn overbrugbaar en juist jongeren verdienen de ruimte om samen te bouwen aan een toekomstgerichte partij die effectief weerstand biedt aan ondemocratisch rechts. Daarnaast is er ook samenwerking nodig met de SP en

tie, maar een dynamische benadering, waarin je telkens opnieuw stappen voorwaarts zet. Die tien elementen horen bij elkaar. Als je links zo begrijpt, is bredere samenwerking mogelijk. Dan is daar wel degelijk veel steun voor te krijgen, want veel Nederlanders zijn solidair, denken aan de toekomst en het welzijn van hun kinderen. De meeste mensen zijn redelijk en kijken verder dan hun eigen gewin.'

Gaza

U staat iedere donderdag bij het ministerie van Buitenlandse Zaken om aandacht te vragen voor Gaza. Waarom doet u dat?

'Iedere week sta ik daar – eerst waren we met honderd mensen, vorige week bijna driehonderd. Ook oud-diplomaten en oud-ministers sluiten zich aan. Ik geef toespraken, ik schrijf stukken, ik probeer te mobiliseren en bewustzijn te creëren. Omdat ik niet anders kan. Omdat ik vind dat Nederland ernstig tekortschiet. De onvoorwaardelijke steun aan Israël, de weigering om de aanval op Gaza als genocide te benoemen – dat alles tast onze geloofwaardigheid aan. En zonder geloofwaardigheid kun je in de wereldpolitiek niets.

Ik schreef het al aan het begin van de oorlog: de oorlog in Oekraïne wordt verloren in Gaza. Daarmee bedoel ik: de waarden waarop we Oekraïne verdedigen, verliezen hun kracht als we diezelfde waarden in Gaza met voeten treden. In de ogen van het mondiale Zuiden is dat hypocriet. En ze hebben gelijk. Op tal van vlakken heeft het Westen geloofwaardigheid verloren: onze omgang met vluchtelingen is mensonterend en wordt gezien in het Zuiden. Net als hoe we omgingen met de coronavaccins: veel voor onszelf, weinig voor hen. En op klimaatgebied gaan we maar door met uitstoot, terwijl we ons niet aan beloftes houden om geld beschikbaar te stellen aan de armere landen. En dat is allemaal niet alleen

'Ze worden 'oud-links' genoemd, maar ze zijn jonger dan ik'

Een groep PvdA'ers, die zich heeft verzameld onder de naam Rood Vooruit, verzet zich tegen het samengaan van PvdA met GroenLinks. Begrijpt u hun bezwaren?

'Nee. Ze worden 'oud-links' genoemd, maar ze zijn jonger dan ik. Ze zeggen dat we terug moeten naar de oude sociaaldemocratische waarden, terwijl sommigen van hen die waarden zelf hebben verloochend in het Rutte II-kabinet. Dat kabinet was voor mij destijds juist de reden om weg te gaan bij de PvdA. Maar na de laatste verkiezingen ben ik teruggekomen, omdat links – niet alleen de PvdA – sterk moet staan tegenover niet-democratisch rechts. Conservatief rechts is niet het probleem, maar niet-democratisch rechts vormt een gevaar voor de westerse samenle-

de Partij voor de Dieren – de enige partij met echt langetermijnperspectief. Je hoeft niet tot één partij te komen, maar wel tot een progressief akkoord, zoals in 1973: samen de verkiezingen ingaan en samen regeren als je de kans krijgt. Een linkse meerderheid komt er niet snel, maar je hebt wel een sterke positie nodig.'

En wat beschouwt u dan als 'links'?

'Ik heb dat in 2015 uiteengezet in mijn Koos Vorrinkrede: links is méér democratisch, méér rechtsstaat, méér door verantwoordelijkheid genormeerde vrijheid, méér sociaal, méér solidair, méér multi-cultureel, méér kosmopolitisch, méér publiek, méér duurzaam en met méér oog voor natuur en milieu. Het is geen statische defini-

moreel verwerpelijk, het is ook niet in het belang van Nederland of van het Westen.’

‘Ik vind dat Nederland ernstig tekortschiet’

De huidige minister van Buitenlandse Zaken, Casper Veldkamp, was ooit ambassadeur in Israël. Hij kent de situatie daar goed en riep, voordat hij minister werd, het vorige kabinet begin 2024 nog op om Israël te houden aan de uitspraak van Internationaal Gerechtshof om een genocide te voorkomen. Als minister durft hij echter geen stelling tegen Israël te nemen.

‘Er is te weinig politieke durf. Veldkamp gedraagt zich, net als enkele andere ministers alsof hij een ambtenaar is, terwijl hij nu een andere rol heeft. We hebben nu een zogenaamd extraparlamenteair kabinet, maar in de praktijk is de situatie monistisch dan ooit. De premier, ook een ambtenaar trouwens, overlegt met vier fractievoorzitters en de ministers voeren het vervolgens uit. Zo wordt het onderscheid tussen wetgevende en uitvoerende macht steeds onduidelijker. Dat is slecht voor de democratie.’

U zei net dat het Westen internationaal haar geloofwaardigheid verliest. Is die geloofwaardigheid er ooit wel geweest?

‘Na de Tweede Wereldoorlog leken we een tijdje op de goede weg. Er

werd, ondanks vele beperkingen en tekortkomingen, gebouwd aan een internationaal systeem gebaseerd op vrede, rechtvaardigheid en samenwerking. Maar dat bouwwerk is in de loop der jaren afgebrokkeld. De VS begon ermee door Irak aan te vallen buiten de Veiligheidsraad om. Grote landen gingen daarna steeds vaker regels omzeilen, handelsovereenkomsten worden opgezegd, verdragen verlaten. En leiders als Trump voeren een contrarevolutie: tegen de democratie, tegen de rechtsstaat, tegen internationale samenwerking, tegen de wereldrechtsorde, tegen klimaatbeleid, tegen wapenbeheersing, tegen mensenrechten, tegen vrouwen, tegen waarden als diversiteit en non-discriminatie. Dat alles heeft het internationale vertrouwen ondermijnd, niet alleen in het Westen maar vooral bij landen in het mondiale Zuiden, die al te vaak buitenspel stonden. Wil je dat vertrouwen herstellen, dan moet je durven hervormen, samen met die landen. Niet vanuit macht, maar vanuit gelijkwaardigheid.’

Het is moeilijk om in deze tijden nog optimistisch te blijven. Wat houdt u gaande?

‘Ik ben van nature een pessimist. Omdat ik zie wat er misgaat. Maar juist dat pessimisme is mijn drijvende kracht. Als je ziet dat alles de verkeerde kant op gaat, kun je niet niets doen. Je moet proberen het beter te maken. Ik schrijf, ik spreek, ik discussieer. Onlangs op de universiteit van Tilburg waar ik een gesprek had met studenten. Wat me raakte: ze waren zó somber. Ze zagen het niet meer zitten – politiek, cultureel, moreel. Ze voelden zich geïntimideerd en machteloos. En ik snap dat. Alles keert zich tegen hen: corona, woningnood, klimaat, Gaza.’

Wat zei u tegen hen?

‘Ik zei: ‘Ik begrijp dat jullie geïntimideerd worden door mensen met macht en dat je je daardoor beperkt

voelt in je vrijheid om je te uiten. Maar ga door met het aanspreken van mensen die verantwoordelijkheid dragen en eigenlijk in alle vrijheid kunnen beslissen om recht, democratie en humaniteit voorop te stellen: politici, ministers, universiteitsbestuurders. Zij kijken weg, omdat ze belangen hebben. Misschien zijn ze bang voor de kiezer, of voor lobby's. Maar ze hebben de vrijheid en de plicht om de verantwoordelijkheid die zij dragen ook echt uit te voeren. Blijf hen aanspreken. Je hoeft niet alles zelf te dragen. Zwijgen is geen optie.

Ik vertelde over mijn ervaringen in conflictgebieden – Rwanda, Bosnië, Gaza. Over hoe artsen bleven werken terwijl de bommen vielen. Ik zag het in Mostar: de stad

‘De PvdA is te terughoudend tegen Israël, maar woordvoerder Kati Piri doet het goed’

stond in brand, gewonden lagen op de trappen van het ziekenhuis, maar die artsen gingen onverstoord door. Ze konden het grote systeem niet veranderen, maar ze deden wat ze moesten doen. Dat is mijn boodschap: als iedereen doet wat hij of zij kan, ondanks alles, dan kom je wél vooruit. Dat is geen naïef optimisme. Dat is actie vanuit pessimisme. Omdat je het niet kunt laten.’

Veel Nederlanders met een migratieachtergrond voelen zich in de steek gelaten door links, onder andere vanwege Gaza. Wat raadt u hen aan?

‘Word lid van een politieke partij’, zeg ik dan. Kom erbij. Dat heb ik ook gedaan. Niet omdat ik het overal mee eens ben – integendeel. Maar juist om invloed uit te oefenen. De PvdA is te terughoudend tegen Israël wat mij betreft, maar de woordvoerder Kati Piri doet het goed. En ook bij Denk, SP, Volt, de Partij voor de Dieren hoor je principiële stemmen. Er zijn genoeg goede Kamerleden, maar ze werken te weinig samen.’

U legt, net als uw leermeester Tinbergen, veel nadruk op het belang van analyses, ratio en compromissen, maar tegelijkertijd staat u bekend als iemand die gepassioneerd is. Die combinatie lijkt bijna paradoxaal.

‘Ik wil eerst begrijpen, daarom blijf ik studeren en vragen stellen – dat is de rationele kant. Dat zeg ik ook altijd tegen studenten: blijf kritisch, blijf vragen stellen. Maar mijn drijfveren zijn emotioneel: gelijkheid, echte vrijheid, echte rechten. Macht en compromis zijn voor mij essentieel. Je hebt macht nodig om iets te bereiken, maar altijd via democratische weg. De doelen zijn emotioneel, de weg ernaartoe is rationeel. Die balans zoek ik voortdurend.’

Jan Pronk neemt een laatste slok van zijn tomatensap. ‘Mijn lievelingsdrank. Ik gooi er altijd veel tabasco in.’ ●

Vijf jaar na George Floyd: 'Wat BLM niet terugdraaien'

De moord op George Floyd op 25 mei 2020 leidde wereldwijd tot protesten en discussies, ook in Nederland. Maar volgens betrokkenen als Dave Ensberg, Angélique Duijndam, Marvin Hokstam, Wendy Cathy en Steven Vreden is de strijd tegen racisme, vijf jaar later, nog altijd niet voorbij.

● EWOUT KLEI

De beelden van de moord op George Floyd heeft Dave Ensberg, onderwijsbestuurder van Stichting Zonova opvang & onderwijs in Amsterdam Zuidoost, nooit willen zien. 'Ik kan er niet naar kijken. Mijn gedachten gaan nog steeds uit naar zijn nabestaanden.' De dood van Floyd staat voor hem symbool voor veel meer dan één misdrijf. 'Het racisme dat eraan ten grondslag ligt, is structureel. En het is niet beperkt tot de Verenigde Staten.'

Zelf reisde hij enige jaren geleden naar Amerika, op uitnodiging van een prestigieus programma. Hij verheugde zich op de reis, maar uiteindelijk durfde hij niet om alleen van Boston naar Washington D.C. te rijden. 'Ik voelde me onveilig. Mensen – ook ambtenaren – waarschuwden me nadrukkelijk. Huur geen auto, zeiden ze. Boek een vliegtuig. Ook al ben je Nederlander, in een mooie huurauto ben je daar als zwarte man gewoon een potentieel doelwit.'

DAVE ENSBERG

Dat diepe ongemak, die spanning, bleef hem bij. 'Ik heb daar gevoeld wat racisme met je doet. Het was heftig.'

Onderhuids racisme

In Nederland, zegt hij, is het anders. 'Minder zichtbaar. Maar ook hier is racisme onderhuids aanwezig. Mijn ouders hebben het aan den lijve ondervonden. Mijn vader is erdoor getraumatiseerd. Hij kreeg geen gelijke kansen op de arbeidsmarkt,

kunnen we er serieuzer over praten. Mede dankzij Black Lives Matter is er ruimte gekomen voor bewustwording. Herdenken, het slavernijverleden, rapporten over discriminatie van kinderen – dat wordt nu serieuzer genomen. Er is iets losgekomen.'

Concert van de Rolling Stones

Maar hij waarschuwt ook: waakzaamheid blijft nodig. 'Na de moord

deed jarenlang denigrerende uitspraken over het slavernijverleden en het koloniale verleden. Ook vindt hij de aandacht voor Ketikoti complete onzin en moet niets hebben van BLM. Dat is niet alleen pijnlijk, het is beledigend voor mijn ouders. Zo iemand hoort geen ceremoniële herdenkingen te doen waar hij niet in gelooft. Gelukkig besloot Bosma ter elfde ure om niet te gaan, maar dat had hij zich al veel eerder moeten bedenken.'

Toch is Ensberg geen pessimist. 'Er is bewustwording gekomen. Ik hoop dat George Floyds dood niet voor niets is geweest. Dat we kunnen voorkomen dat het nog eens gebeurt.' Vanuit zijn onderwijsorganisatie werkt hij aan dekolonisatie van het onderwijs. 'We moeten niet af van de Verlichting, maar die aanvullen. Niet alleen Karel de Grote en Floris V, maar ook de verhalen uit Afrika, Azië en het Caribisch gebied.'

Hulp aan Suriname, Ghana, Zuid-Afrika en de Caribische eilanden

Wat betreft herstelbetalingen is hij genuanceerd. 'Het belangrijkste is waarheidsvinding. Daarna heling. En dan: herstel. Maar niet in de vorm van individuele uitkeringen. Liever structurele hulp aan landen als Suriname, Ghana, Zuid-Afrika en de Caribische eilanden in het Koninkrijk, gericht op het weg nemen van de nadelige doorwerking van het trans-Atlantische slavernijverleden in de vorm van hedendaags anti-zwart racisme. We kunnen een voorbeeld nemen aan Duitsland. Dat land heeft herstelbetalingen gedaan aan Namibië vanwege de genocide in 1904 daar. Zo kan het ook.'

'Vroeger werd je weggezet als zeurpiet als je racisme aankaartte'

puur vanwege zijn huidskleur.'

Ensberg spreekt over microagressies, over lagere schooladviezen voor kinderen van kleur, over racistische opmerkingen en framing. 'In 2012 noemde toenmalig GeenStijl-columnist Annabel Nanninga (tegenwoordig politicus bij JA21, red.) mij 'excuusn****'. Journalist Joost Niemöller beweerde dat zwarte mensen een lager IQ zouden hebben en eerder geneigd zouden zijn tot verkrachting. Ik diende een aanklacht in bij een antidiscriminatiebureau, maar hij werd niet veroordeeld.'

Toch ziet hij ook vooruitgang. 'Vroeger werd je weggezet als zeurpiet als je racisme aankaartte. Nu

op Kerwin Duinmeijer in 1983 dachten we ook: nu gaat het veranderen. Maar dat gebeurde niet.' Zelf voelde hij zich recent nog onveilig bij een concert van de Rolling Stones. 'Ik ging met mijn broer naar de Arena. We waren de enige mensen van kleur op onze plek. Een groep dronken mannen uit de Achterhoek begon 'Zwarte Piet!' te roepen. Het was een grimmige sfeer. Als ik daar iets van had gezegd, was het waarschijnlijk geëscaleerd.'

De politiek baart hem zorgen. 'De PVV is de grootste partij. Martin Bosma zou als Kamervoorzitter vorig jaar de Tweede Kamer moeten vertegenwoordigen bij de Ketikoti-herdenking in Amsterdam. Hij

LM losmaakte, kunnen we

‘Een groep dronken mannen uit de Achterhoek begon ‘Zwarte Piet!’ te roepen’

Zijn zesjarige dochter merkt het nu al, vertelt hij. ‘Ze merkt dat Nederland niet voor iedereen een gaaf land is. Er is veel werk te doen. En ik hoop dat we daar eerlijk en samen over durven blijven praten.’

Voor Angélique Duijndam, actief als preventiemedewerker bij Discriminatie.nl en trekker van een kennishub over het slavernij-verleden in Zeeland, was de moord op George Floyd in 2020 een omslagpunt.

‘Je zat thuis door corona, en dan zie je hoe iemands adem wordt afge-

sneden. In mijn hoofd zag ik mijn neefjes, mijn broertjes. Dat raakte me diep. We kunnen niet meer stilstaan als zoiets gebeurt.’

De impact van Black Lives Matter reikte volgens haar verder dan veel mensen hadden verwacht. ‘Voor mij begon het bij Floyd, ja. Maar het heeft ook opgeleverd dat witte mensen niet langer in de ontkenningssfase zitten. Ze zien nu dat racisme ook in hun eigen achtertuin voorkomt.’

In Zeeland zette ze zich met anderen in voor een lokale BLM-demonstratie. ‘In Middelburg vroegen we toestemming. De gemeente was terughoudend, ze wilden uit-

Samenleving.

smijters en dat we boetes zouden betalen als er rellen kwamen. Maar dit was geen festival, het was een demonstratie.' Wat begon met een verwachting van vijftig mensen, groeide uit tot een indrukwekkend protest met zo'n achthonderd deelnemers binnen het terrein, en honderden buiten de poort. Ook keken meer dan vijfhonderd bezoekers

voor hun rol in het slavernijverleden. 'Vlissingen liet onderzoek doen. De conclusie was hard: Vlissingen was ooit de hoofdstad van de slavenhandel. Dat viel niet meer te ontkennen.'

Zelf plaatste ze – illegaal – een monument in Vlissingen. 'Een portretje. Je moet je rol erkennen. Je moet erover praten. Er kwam dis-

'Vlissingen was ooit de hoofdstad van de slavenhandel'

mee op de livestream. 'Het was verbijsterend. En het liet zien: ook hier leeft het. Zeeland kan niet meer zeggen dat het hier niet speelt.'

Duijndam noemt verschillende initiatieven die sindsdien in gang zijn gezet. Zo hebben Middelburg, Vlissingen en de provincie Zeeland inmiddels excuses aangeboden

cussie, maar uiteindelijk besloot de gemeente: we doen het niet. Er is al een monument in Middelburg.' Dat de Vlissingse gemeenteraad geen behoefte heeft aan een slavernijmonument komt omdat het een hele rechtse raad is, aldus Duijndam. Ook GroenLinks is rechts. De fractie was tegen het opvangen van

MARVIN HOKSTAM

asielkinderen. 'Daarom noem ik hen 'groenrechts'.'

In haar huidige werk als preventiemedewerker richt ze zich op bewustwording. 'We registreren niet alleen meldingen van discriminatie, we proberen het ook te voorkomen. We geven les op scholen, trainingen aan bedrijven, en adviseren gemeenten. Ook over gelijke behandeling bij uitkeringen. Daar loopt Zeeland nu in voor. Je moet racisme niet alleen signaleren, je moet het durven aanpakken – ook in je eigen provincie.'

Volgens journalist Marvin Hokstam is de strijd tegen racisme en structurele ongelijkheid in een gevaarlijke impasse beland. 'We hebben ons in de luren laten leggen. We waren te snel tevreden.'

De massale demonstraties na de moord op George Floyd in 2020 waren krachtig, maar volgens Hokstam is het momentum onvoldoende benut. 'BLM bracht wat op gang, ja. Er zijn excuses aangeboden voor het slavernijverleden, dat is belangrijk. Maar de kern is niet aangepakt. Het gaat nooit alleen om politiemoord. Het gaat om het ontmantelen van het eurocentrische systeem waarin witte men-

sen structureel worden bevoordeeld en anderen worden gemarginaliseerd.'

Dat het probleem nog springlevend is, blijkt uit recente incidenten. In Michigan schoot een witte agent de Congolese man Samuel Sterling van dichtbij door het achterhoofd, terwijl hij op hem zat – de zaak eindigde in een mistrial omdat de jury niet tot een oordeel kwam over 'zelfverdediging'. In Cincinnati werd 600.000 dollar ingezameld via crowdfundingactie om een witte vrouw juridisch bij te staan, nadat ze een zwart jongetje op een speelplaats uitmaakte voor 'nigger'. En in Ohio bood GoFundMe excuses aan na ophef over een inzamelingsactie voor een zwarte man die verdacht wordt van het doden van een agent – zijn zoon was eerder slachtoffer van politiegeweld.

'Extreemrechts heeft spijkers op laag water gevonden om de BLM-oprichters te criminaliseren en vele linkse mensen slikten het als zoete koek. Voormalig presidentskandidaat Kamala Harris werd aangevallen dat ze disproportioneel zwarte mannen opsloot, terwijl bewezen is dat dit niet waar was. Filantroop en miljardair George Soros werd voor van alles uitgemaakt omdat hij BLM ondersteunde. En woke is nu een scheldwoord geworden. In Nederland is

ANGÉLIQUE DUIJNDAM. BEELD: YOUTUBE

Zwarte Piet is niet verboden. In sommige dorpjes mag het nog gewoon'

de PVV de grootste partij. In de Verenigde Staten is Donald Trump opnieuw president.' Volgens Hokstam is dit geen toeval. 'We zijn onze focus kwijtgeraakt.'

Voor Hokstam staat het vast: het moet verder gaan dan protest alleen. 'Demonstreren is geen doel, het is een begin. We hadden duurzame instituten moeten oprichten, bijvoorbeeld een nationaal zwart onderwijsinstituut. Ik doe dat nu op eigen houtje, maar dit had een structurele erfenis van BLM moeten zijn.'

Ook symboliek is volgens hem belangrijk. 'Zwarte Piet is niet verboden. In sommige dorpjes mag het nog gewoon. Dat zijn plekken waar racisme nog steeds sociaal geaccepteerd is. Herstelbetalingen? Die zijn er niet geweest. Vijf jaar na BLM is er nog ontzettend veel te doen. Want we hebben, eerlijk is eerlijk, als land gefaald om uit BLM te halen wat we eruit konden halen.'

Vijf jaar na de dood van George Floyd blikt roc-docent maatschappijleer Wendy Cathy terug op de BLM-beweging met gemengde gevoelens. De moord op Floyd noemt ze 'een gruwel om te zien'.

Ze was geschokt door het geweld en de manier waarop het gebeurde. 'In Amerika ging het er heftig aan toe. Ik had niet verwacht dat het zó ver zou komen.'

De wereldwijde protesten die volgden, brachten veel los, maar Cathy keek er met toenemende twijfel naar. 'Mensen lieten zich meeslepen. Het ging al snel niet meer over politiegeweld en racisme, maar over de hele woke-agenda. Transrechten bijvoorbeeld – ik ben daar niet tegen, maar de manier waarop nogal wat activis-

'Kinderen huilend bij Zwarte Piet-demonstraties, volwassenen die op de vuist gaan – dat is geen vooruitgang'

ten het brengen riekt naar communisme.' Ze zag het als een olievlek die overal uitwaaierte, waarbij de kern, de zwarte gemeenschap zelf, op de achtergrond raakte.

Ze gelooft niet in massale demonstraties als oplossing. 'Je moet je eigen plan trekken. Voor jezelf opstaan. Respect afdwingen als individu, niet schreeuwend door de straten met een banier.' Ook recente Pro-Palestina-demonstraties ziet ze in die lijn: 'Israël stopt heus niet met bombarderen omdat hier mensen met vlaggen

WENDY CATHY

aan het zwaaien zijn.'

Cathy waardeert wel de genomen aandacht voor het slavernij-verleden. 'Dat is goed', zegt ze, 'maar het moet op een andere manier. In het onderwijs bijvoor-

sen te herdenken. Dan moet je niet demonstreren. Ik herdenk mijn voorouders in stilte. Ketu Koti mag wel meer aandacht krijgen, maar op een respectvolle manier.' Ze pleit voor burgerschapsonderwijs, waarin ook ruimte is voor Ketu Koti. 'Met elkaar in gesprek gaan werkt beter dan vechten of schreeuwen.'

De activistische aanpak van activisten als Omroep Zwart-oprichter Akwasi is niet de hare. 'Het kan ook anders. Kinderen huilend bij Zwarte Piet-demonstraties, volwassenen die op de vuist gaan – dat is geen vooruitgang. We moeten verder komen met respect en gesprek.'

Voor Steven Vreden, psycholoog en medeoprichter van het afrofuturistische First Noble Institute, was de moord op George Floyd een diep persoonlijke ervaring. Hij herinnert zich niet zozeer de beelden, maar vooral de audio: 'I can't breathe.'

Die woorden raakten hem. *That could have been me*, dacht Vreden. Ook al woont hij in Nederland en niet in de Verenigde Staten, voelde hij: dit had hem eveneens kunnen overkomen. 'Floyd was niet de eerste, en helaas ook niet de laatste. Hoe kan dit nog steeds gebeuren in deze tijd?'

De massale protesten die volgden op de moord ziet hij niet als een spontane uitbarsting, maar als een collectieve ontlasting. Een eeuwenlang opgestapeld trauma werd eindelijk zichtbaar. Als zwarte psycholoog herkende hij dat het om meer ging dan een incident. 'De 'emmer' was al die tijd langzaam volgelopen. Mensen leefden met het gevoel dat hun ervaringen met institutioneel racisme niet benoemd mochten worden – uit angst te worden weggezet als iemand die voortdurend in de slachtofferrol kruipt en klaagt. Terwijl de kernbehoefte eigenlijk was: gezien mogen worden, mogen bestaan.'

4 en 5 mei

Ze ziet liever dialoog dan confrontatie. 'Tijdens 4 en 5 mei hoor je men-

De kracht van het Black Lives Matter-protest lag voor Vreden niet alleen in de woede, maar ook in de liefde. Liefde voor de gemeenschap, voor de toekomst. Het ging niet alleen om verzet, maar ook om het scheppen van iets nieuws. In zijn beleving maakte juist die combinatie het verschil — in Nederland én in de Verenigde Staten.

De coronapandemie speelde volgens hem ook een rol. 'Mensen

we naar een betere en rechtvaardigere toekomst moeten werken.

'Wat BLM heeft losgemaakt kan niet meer worden teruggedraaid. In de Verenigde Staten leidde het tot gesprekken over politiegeweld en werden Black Studies weer op de kaart gezet. In Nederland werd het onterechte beeld bijgesteld dat racisme hier wel meeviel. Het ging niet langer om abstract beleid, maar om de concrete ervaringen van mensen. De discussie over

STEVEN VREDEN © COCO OLAKUNLE

'Het ging niet alleen om zwarte pijn, maar ook om wit ongemak'

zaten thuis, zaten stil. Daardoor kwam de video van Floyd extra hard binnen. En sociale media versterkten dat moment. Wat duidelijk werd: dit was geen lokaal incident, maar onderdeel van een wereldwijde, structurele realiteit van racisme. Het ging niet alleen om zwarte pijn, maar ook om wit ongemak hierover — en die twee raakten elkaar. Voor het eerst was er echt ruimte voor dialoog. Niet als wit tegen zwart, maar als gezamenlijke zoektocht naar rechtvaardigheid.'

Vreden ziet hierin een toepassing van de sociale identiteitstheorie: in momenten van morele verontwaardiging kunnen mensen zich gemakkelijker inleven in anderen, zelfs in groepen waarmee ze zich eerder niet of nauwelijks konden identificeren. Zo werden verschillende groepen dichter bij elkaar gebracht. Met als gevolg een groeiend collectief bewustzijn over machtsverhoudingen, de reikwijdte van institutioneel racisme en dat

Zwarte Piet kanelde versneld — dankzij BLM, ook al waren de argumenten al langer aanwezig. Instituties konden de stem van de gemeenschap niet langer negeren.'

Vreden noemt daarnaast een belangrijk gevolg binnen de zwarte gemeenschap zelf: jongeren gingen zichzelf anders zien. 'Niet alleen als slachtoffers van uitsluiting, maar ook als bouwers van een eigen verhaal. Het gaat om trots, eigenaarschap en verbeelding.' Het First Noble Institute van zwarte kunstenaars en makers biedt ruimte voor de eigen geschiedenis én voor toekomstdenken — ook via afrofuturisme, vertelt Vreden. 'Het draait niet alleen om trauma, maar ook om kracht. En niet alleen om lijden, maar ook om visie.'

Echte machtsverschuiving bleef uit

Toch ziet Vreden ook wat niet is gelukt. Er was sprake van een backlash. Veel bleef steken in sym-

boliek. De echte machtsverschuiving bleef uit. 'We mochten even spreken, maar we werden niet echt gehoord.' Inmiddels is de ruimte voor gesprek nog kleiner geworden, observeert hij. 'De weerstand is toegenomen. Woke is tegenwoordig een scheldwoord. Mensen die eerst bondgenoot waren zwijgen nu.' Als psycholoog snapt hij de weerstand van sommige witte mensen tegen BLM wel. 'In de samenleving heerst angst voor statusverlies voor jezelf en je eigen

meer in hoe BLM zich ontwikkelde na de protesten. De focus verschoof naar instituties en media, terwijl mensen op straat of in het dagelijks leven daar weinig directe steun aan hadden.' Maar toch blijft Vreden hoopvol. 'Juist nu, in tijden van tegenwind, groeit de samenwerking. Tussen zwarte mensen onderling, maar ook met bondgenoten. Kunstenaars, schrijvers, zorgverleners, ondernemers — ze bouwen door, ook zonder publieke hype.'

De focus is nu niet langer alleen

'Mensen die eerst bondgenoot waren zwijgen nu'

groep, waardoor je extra heftig op emancipatiebewegingen reageert. Het is een herkenbaar psychologisch patroon bij sociale veranderingen.'

Ondanks zijn lovende woorden voor BLM is Vreden ook kritisch. 'Veel mensen herkenden zich niet

op het veranderen van bestaande systemen, maar ook op het bouwen van nieuwe. Niet als *escape*, maar om iets van jezelf te maken. Niet als uitzondering, maar als vertrekpunt voor de toekomst. 'We zijn moe van het strijden, maar we zijn er nog steeds. En we bouwen door.' ●

TAYFUN BALCIK

Journalist en historicus.

Mijn perskaart beschermt me niet

Sinds begin dit jaar heb ik officieel een politieperskaart. Die is mij toegestuurd door de Nederlandse Vereniging van Journalisten. Aangezien ik me als journalist en onderzoeker graag onder de mensen begeef – bij demonstraties, maar ook in zaaltjes en bij andere evenementen – en hen vragen stel over de beweegredenen van hun participatie. Zo'n kaart is dan wel zo handig, al merk ik dat het sommige mensen ook afschrikt. En dat wil je juist niet hebben als je hun verhalen wilt noteren.

Ik kon mijn werk vaak gewoon zonder perskaart doen en dicht bij de mensen komen. Maar Nederland lijkt Nederland niet meer, sinds de pro-Palestijnse studentenprotesten tegen de genocide in Gaza. Willekeurig staatsgeweld trof ook mij vorig jaar, middels geduw en getrek in verschillende hoedanigheden.

Zo werd ik precies een jaar geleden als journalist op Roeterseiland door de ME naar de activisten geduwd, omdat ik 'in de weg zou lopen'. Ik had toen geen officiële perskaart, maar op AT5 is duidelijk te zien dat ik daar vreedzaam aan het filmen was.

Vervolgens werd ik ook aangepakt bij de zogenoemde Maccabi-

rellen, nu als bewoner bij Plein 40-45, toen ik een patatje wilde halen bij de Febo die nog gewoon open was. Tot mijn grote schrik zag ik een brute show of force van de ME. Precies op het moment dat ik tegen een fietser vertelde dat hij beter een blokje om kon fietsen, werd ik uit het niets aangevallen door een ME'er, die me met een aanloop van tien meter drie stappen naar achteren duwde.

'Zo ga je niet met vreedzame bewoners van Nieuw-West om', schreeuwde ik toen tegen hem. Een *Parool*-journalist was getuige, maar koos 'heel collegiaal' de kant van de politie. Terwijl je ook onder hoogspanning onderscheid moet kunnen maken tussen relschoppende tieners en een man van 39, die alleen maar stond te kijken. Nieuwsuur heeft een paar dagen later mijn woede en tranen opgenomen, maar niet volledig uitgezonden. Ik heb de politie toen bij

een bewonersavond laten weten dat ik niet van de aanval gediend was, maar ik had geen zin om een klacht in te dienen.

Drie weken later ging het in de Amsterdamse Mars voor Gaza van Geuzenveld naar het centrum weer mis, dit keer als activist. Bijgestaan door journalist Frederike Geerdink en Bij1-politica Dorien Ballout werd ik op het Mercatorplein, bij de aangekondigde pitstop, door een boa naar achteren getrokken. Gelukkig was de politie, met wie ik vooraf vriendelijk contact had en bij wie ik de demonstratie had aangemeld, er snel bij, zodat de boa in kwestie mijn demonstratievrijheid niet verder kon inperken en ik gewoon door kon lopen.

Dit alles heeft mij genoopt tot de aanvraag van een perskaart, al moet ik zeggen dat ik meteen al weinig vertrouwen had dat die me echt zou kunnen beschermen tegen de losse handen van opge-

fokte dienaars van de staat. Vorige week in Den Haag werd dat bevestigd.

Een agent sloeg, ondanks mijn perskaart, mijn telefoon uit mijn hand, omdat ik 'de hele tijd' zijn collega's aan het filmen was. Ten eerste: dat klopt niet. Ik filmde als journalist de openbare weg, waar een demonstratie plaatsvond. Dat is nieuws. En als journalist moet ik mijn werk ongestoord kunnen doen. Hij gaf me ook geen enkele waarschuwing vooraf. Hij sloeg er meteen op los. Ten tweede: wie geeft een agent het recht om anderen eigendom mogelijk te vernielen? Dat is gelukkig niet gebeurd, maar op basis waarvan deed hij dat?

Ik heb op advies van collega's en vrienden een klacht ingediend over deze mogelijke aanval op de persvrijheid. Nederland gaat de verkeerde kant op. Een week geleden interviewde ik nog historicus René van Stipriaan, die nog niet wil spreken van 'code rood' wat betreft de staat van de persvrijheid in Nederland. Dat is wat mij betreft te optimistisch. Het is sowieso te laat als zelfs mijn niet zo solidaire collega's van de NPO en 'kwaliteitskranten' klappen beginnen te vangen. Dan heeft het staatsgeweld ook de elite bereikt. Je bent gewaarschuwd. •

Praten over wereldvrede en rech

Het Vredespaleis in Den Haag was 12 mei het decor voor een vredesconferentie, georganiseerd door Platform INS en De Kunst van het Samenleven. Met kritische denkers zoals Arnon Grunberg werd gezocht naar 'de kracht van vrede in een verdeelde wereld', maar of die kracht daadwerkelijk werd gevonden, blijft de vraag.

● TAYFUN BALCIK

In een tijd van groeiende tegenstellingen en spanningen willen wij ruimte bieden voor reflectie, ontmoeting en inspiratie. Wat betekent vrede vandaag de dag? Is er nog hoop op een vreedzame toekomst, lokaal én wereldwijd? Welke rol kunnen ontmoeting, dialoog en empathie spelen in het versterken van duurzame verbindingen?', aldus de uitnodiging voor de bijeenkomst.

Meer hooi op je vork nemen lijkt nauwelijks mogelijk, met de deprimerende realiteit van Oekraïne, Gaza en andere conflictgebieden in het achterhoofd. Wie zijn deze vredesactivisten eigenlijk? En bekruipt de aanwezige bezoekers en partnerorganisaties niet het gevoel dat ze steeds vaker falen in een wereld die door oorlog wordt verscheurd?

Een van de bezoekers is Itai Cohn. Als directeur van de stichting BBIS organiseert hij samen

met anderen al tien jaar maatschappelijke rondleidingen in de Schilderswijk én andere delen van de stad. 'Het doel is het bevorderen van een positievere beeldvorming over de Haagse internationale samenleving en het tot stand brengen van nieuwe netwerken die de gesegregeerde

moeilijk maatschappelijk klimaat. Zo proberen wij het verschil te maken en zetten we mensen in hun kracht.'

Een tafel verderop staat Hanneke de Boer van stichting Culture Connection. Zij organiseert al sinds 2007 interreligieuze activiteiten. Ook zij gelooft dat er voor-

'Veel mensen in Den Haag zijn nog nooit in de Schilderswijk geweest'

wijken van Den Haag overstijgen', legt hij uit. 'Veel mensen in Den Haag zijn nog nooit in de Schilderswijk geweest.'

Cohn is positief ingesteld. 'We hebben inmiddels bijna tienduizend mensen op deze manier rondgeleid, en dat in een heel

uitgang wordt geboekt in het bewaren van de vrede in Nederland. 'De wereldvrede gaat me boven de pet hoor', zegt ze er bij meteen bij.

Ze draagt een kruisje om haar nek. 'Ik ben protestants opgevoed en getrouwd met een katholiek', zegt ze lachend. Haar interesse in religieuze en spirituele stromingen ontstond via muziek. 'Soefimuziek, als het gaat over de islam. Dat komt recht mijn hart binnen', zegt ze, met passie in haar ogen.

Brieven sturen naar het kabinet

Moderator van de avond is Muhammed Aydogan, een van de drijvende krachten achter de islamitische podcast *Koffie & Koran*. Voordat het programma begint, wil hij ook wel even reageren in de lobby. Hij erkent dat het moeilijke

tijden zijn. 'Maar 'moeilijk' is ook een enorm relatief begrip. Zelfs in de beste tijden zijn er altijd mensen die het zwaar hebben. Het blijft daarom goed om stil te staan bij vrede en te kijken wat we voor een ander kunnen betekenen', zegt hij vlug, terwijl hij al richting de grote zaal loopt.

Bij Abdel Chrifi, voorzitter van het Utrechtse Platform Levensbeschouwing en Religie, wil het er ook niet in dat de vredesbeweging zou falen. 'Wij organiseren veel dialoogbijeenkomsten in de stad Utrecht en brengen daarbij verschillende doelgroepen met elkaar in contact.'

Dat de PVV sinds november 2023 de grootste partij is en sindsdien ook de koers van het land bepaalt, ziet Chrifi niet als bewijs van het tegendeel. 'Ik ben niet

BEELD: BASRI DOGAN

t. 'Het zijn moeilijke tijden'

BEELD: BASRI DOGAN

iemand die afwacht. Ik ben iemand die dan gaat schrijven. De afgelopen maanden heb ik flink wat brieven gestuurd, onder andere naar de PVV, VVD, BBB en NSC, om mijn zorgen te uiten.'

Alleen van de PVV heeft hij nog geen reactie ontvangen. 'Maar ik weet in ieder geval dat mijn berichten zijn aangekomen', zegt hij vastberaden. Daarmee laat hij het verder rusten.

'Ik ben niet iemand die afwacht'

Vervreemd van eigen kring

Wiskundeleraar Wout Rombaerts uit Leidschendam-Voorburg werkt met Turks-Nederlandse leerlingen die te maken hebben met taalachterstanden. 'Als ik hier kom, breekt mijn hart. Iedereen werkt dag en nacht aan vrede en recht, ondanks het vijandige klimaat in de wereld en in Nederland.'

Rombaerts laat weten dat hij zich vervreemd voelt van zijn eigen sociale kring. 'Ik ben van de generatie van vlak na de oorlog. Wij hebben vrede en recht met de paplepel ingegoten gekregen. 'Dit nooit meer' was ons uitgangspunt. Maar ergens zijn we dat kennelijk vergeten. Er is een nieuwe generatie ontstaan die daar totaal geen oog meer voor heeft. Ze zijn alleen nog bezig met geld verdienen en

uitgeven', zegt hij teleurgesteld. Hij hoopt vanavond inspiratie op te doen.

In het Vredespaleis, dat aan het begin van de twintigste eeuw werd gebouwd met het idee dat landen hun conflicten met overleg zouden oplossen, herinnert moderator Muhammed Aydogan eraan hoe dat ideaal al snel werd overschaduwd door de Eerste en Tweede Wereldoorlog, met miljoenen doden tot gevolg. Terwijl hij spreekt, vertelt hij in stukjes over de geschiedenis en de vervlogen dromen achter het gebouw.

Voor hoop moeten de bezoekers het hebben van het verhaal van de gevluchte Turkse lerares Emine Bala. Ze woont pas drie jaar in Nederland en is geboren in de Centraal-Anatolische stad Nigde. Ze heeft een tijd in Istanbul gewoond, maar vond die metro-pool te 'lawaaierig'.

Bala trok zich terug in boeken. Het verlangen om iets te bereiken bleef echter. Dat vond ze uiteindelijk, geïnspireerd door de vorig jaar overleden islamitische geleerde Fethullah Gülen, in het onderwijs. Ze besloot leraar te worden en werkte twee jaar op een Turks internaat in Moskou. Hoewel het erg koud was, waren de banden die ik daar met mensen voelde nog nooit zo warm geweest', vertelt ze over haar Russische periode, die daarna werd gevolgd door twaalf jaar in Irak.

Opnieuw beginnen in Ter Apel

'Van min twintig in Rusland naar plus vijftig in Irak, en vaak urenlang zonder stroom of water. Maar je leert douchen met een emmer vol enthousiasme', zegt ze met literaire flair over haar tijd in Irak, die in 2016 ook nog eens grondig werd ontregeld door de mislukte coup-poging in Turkije. Zoals bij zovele duizenden Gulen-sympatisanten was ook zij niet langer veilig voor de lange arm van de Turkse staat, en uiteindelijk moest ze met haar kinderen ook uit Irak vluchten.

Samenleving.

‘Vrede en vrijheid werden mij ontnomen. Ik moest opnieuw beginnen in Ter Apel. Dat kennen jullie wel, toch?’ vraagt ze.

‘Blijven we hier voor altijd?’ vroegen haar kinderen in een van de vier azc’s waar ze jarenlang ver-

optimistischer over is, en wereldvrede. ‘De oude liberale orde brokkelt af’, stelt hij, en hij verklaart meerdere malen dat hij het eens is met de stelling: ‘Wie vrede wil, moet nadenken over oorlog.’

Hij prijst, en wij allen zouden

vrede in stand houden. ‘Als je geen huis of eten hebt, heb je weinig aan de vrijheid van meningsuiting. Met andere woorden: vrede heeft ook een economisch component’, merkt hij op, om vervolgens te verklaren dat ‘brood en spelen’ niet genoeg zijn voor mensen. ‘Je wilt ook betekenis’, en dan begint het bij Grunberg weer te knagen.

Volgens hem eindigen ideeën over het ‘paradijs op aarde’ vaak bij het concentratiekamp. ‘We weten al dat het totalitarisme wordt geboren uit de democratie’, zegt hij waarschuwend. Even later

sant maar ook ‘theoretisch en abstract’. Het was een mooie avond’, meldt hij.

Bezoeker Muhammed, een twintiger die in een azc verblijft en in de zaal stond te popelen om een vraag te stellen, maar geen kans kreeg, wil toch nog zijn mening geven. Hij is het niet eens met Grunberg. ‘Hij had het ergens over dat we in de mooiste versie van Nederland ooit leven. Dat klopt niet vanuit mijn perspectief. Kijk hoe mensen na de aanslag in Maagdenburg reageerden op migranten en moslims. Je wordt

‘Blijven we hier voor altijd?’

bleef. Uiteindelijk werd het wachten beloond, en inmiddels geeft ze zelfs toespraken over haar verhaal. ‘Dat er in Nederland ruimte is voor mijn verhaal, maakt veel goed’, zegt ze.

Voordat keynote-spreker Arnon Grunberg het woord krijgt, wil de moderator van Bala nog weten of Nederland wel haar eindbestemming is. Ze moet er hard om lachen.

Naar de rechter stappen

Grunberg vindt het moeilijk om over vrede te praten. ‘Over oorlog weet ik meer’, zegt hij, en hij maakt in zijn verhaal een onderscheid tussen vrede binnen de Nederlandse grenzen, waar hij

ons gelukkig moeten prijzen, te leven in een rechtsstaat die Nederland nog is. ‘Als je vindt dat je onrecht is aangedaan, kun je hier naar de rechter stappen’, zegt hij.

In navolging van Rutger Bregman denkt hij dat de meeste mensen in Nederland deugen. ‘We leven in een relatief gewelddoos land.’

Niet dat hij zich geen zorgen maakt. Met oneliners zoals ‘Voor idealen is soms geweld nodig’, ‘Vrede is niet alles’, en ‘de afbrokelende liberale orde’, vraagt hij zich af of ook hier een situatie van ‘ieder voor zich’ kan ontstaan.

In die zin breekt hij een lans voor de verzorgingsstaat, belastingen en een vangnet, die de sociale

‘We leven in een relatief gewelddoos land’

meldt hij, met een beroep op ‘realiteitszin’, dat ‘Poetin en Netanyahu nooit vervolgd zullen worden’.

Niet eens met Grunberg

Aan het einde van de avond blijven mensen in de lobby voor een korte nabespreking. Cohn noemt het verhaal van Grunberg interes-

er meteen bij gesleept. Ik vind dat niet mooi’, aldus Muhammed.

Muhammed hoopt dat het gesprek over vrede en oorlog een vervolg krijgt. Wordt het vervolgd? Niemand die het weet. Voor de aanwezigen, waaronder leraar Ömer Demirözcan, staat buiten kijf: ‘Wie geen oorlog wil, moet over vrede blijven praten.’ •

BEELD: BASRI DOGAN

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Donkere wolken hangen boven

Het gaat niet goed met de persvrijheid in de wereld, stelt journalist Yavuz Baydar. Uit cijfers van Reporters Without Borders blijkt dat de journalistiek zich in 42 landen in een 'zeer ernstige' situatie bevindt.

● YAVUZ BAYDAR

Een dag van viering — of rouw? Ik heb al lange tijd mijn twijfels over het eerste, maar ben nu zeker van het laatste. 3 mei is de internationale Dag van de Persvrijheid. Een dag die door de VN is ingesteld om het recht op vrije, pluriforme en onafhankelijke journalistiek te verdedigen. Maar vandaag draait het vooral om het verdedigen van iets dat in rap tempo aan het verdwijnen is.

De algemene sfeer die ik drie weken geleden waarnam tijdens het drukbezochte internationale journalistiekfestival in Perugia, Italië, was diep somber en vol symboliek. Voor velen van ons die zware klappen hebben moeten incasseren van autocraten, populistische leiders en hun corrupte handlangers in verschillende delen van de wereld, werd het duidelijk dat onze collega's uit de VS inmiddels dezelfde taal begonnen te spreken en dezelfde zorgen deelden die wij al minstens tien jaar uitspreken — waardoor we werden begroet met de woorden: 'welkom bij de club'. Het feit dat veel deelnemers deze keer afkomstig waren van mensenrechtenorganisaties was ook veelzeggend.

In 42 landen een 'zeer ernstige situatie'

De World Press Freedom Index 2025 van Reporters Without Borders (RSF), die gister werd gepubliceerd, geeft een nog zorgwekkender beoordeling van de wereldwijde mediavrijheid. RSF meldt dat meer dan de helft van de wereldbevolking leeft in 42 landen waar de journalistiek zich in een 'zeer ernstige'

situatie bevindt. Economische kwetsbaarheid vormt een van de grootste bedreigingen, waarbij mediaorganisaties moeite hebben om hun onafhankelijkheid te behouden onder financiële druk.

Een recent rapport van de Civil Liberties Union for Europe (Liberties), gebaseerd op werk van 43 mensenrechtenorganisaties in 21 landen, concludeert dat verschillende EU-regeringen de persvrij-

'Er wordt gewezen op een 'excessieve concentratie van media-eigendom''

'De economische indicator in de RSF-index van 2025 bevindt zich op het laagste punt in de geschiedenis, en de wereldwijde situatie wordt nu als 'moeilijk' beschouwd', aldus het rapport.

In bijna een derde van de landen wereldwijd sluiten nieuwsorganisaties de deuren vanwege economische problemen. Vieren-dertig landen vallen op door massale sluitingen van mediabedrijven, wat de afgelopen jaren heeft geleid tot de ballingschap van journalisten.

De opkomst van technologische oligopolisten bemoeilijkt het medialandschap nog verder. Grote platforms zoals Google, Apple, Meta, Amazon en Microsoft hebben een aanzienlijk deel van de digitale advertentie-inkomsten veroverd, wat de financiële levensvatbaarheid van traditionele media ondermijnt. RSF merkt op dat deze platforms in 2024 gezamenlijk 247,3 miljard dollar aan advertentie-inkomsten binnenhaalden, een stijging van 14 procent ten opzichte van het jaar ervoor.

Deze bevindingen sluiten aan bij die van een andere waakhond.

heid aanvallen of de onafhankelijkheid en regulering van media ondermijnen.

In combinatie met zwakke transparantieregels rond eigendom, toenemende overheidsinvloed op publieke omroepen en bedreigingen tegen journalisten, stelt het rapport dat het pluralisme 'onder vuur ligt in de hele EU — en in sommige gevallen een existentiële strijd voert'.

Het rapport, aangehaald door The Guardian, merkte op dat de publieke omroep in Hongarije volledig is veranderd in een spreekbuis van de overheid, en dat de ontwikkelingen in Slowakije dezelfde kant op gaan, waar nieuwe wetten de waarborgen voor redactionele onafhankelijkheid hebben afgeschaft.

Er wordt gewezen op een 'excessieve concentratie van media-eigendom' als een bijzonder punt van zorg in Kroatië, Frankrijk, Hongarije, Nederland, Slovenië, Spanje en Zweden, waarbij de media vaak geconcentreerd zijn in de handen van enkele extreem rijke individuen.

Nieuwsorganisaties in VS raken onafhankelijkheid kwijt

Volgens het rapport zijn ook publieke media in Kroatië, Griekenland, Bulgarije en Italië kwetsbaar. Aan de andere kant van de oceaan komt het laatste presidentiële decreet van voormalig president Donald Trump om 'de federale financiering van NPR en PBS stop te zetten' als een van de nieuwste stappen om publieke media, de ruggengraat van de democratie, de nek om te draaien.

In de afgelopen vier decennia zijn de grootste nieuwsorganisaties in de VS geleidelijk hun onafhankelijkheid kwijtgeraakt, opgeslokt door golf na golf van fusies en overnames. Tegenwoordig zijn het kleine radertjes in gigantische

'De bedrijven die vandaag de dag het nieuws bezitten en controleren, geven niet om nieuws'

bedrijfsmachines, waar journalistiek zelden, of nooit, bovenaan de agenda staat. Laten we duidelijk zijn: de bedrijven die vandaag de dag het nieuws bezitten en controleren, geven niet om nieuws.

de journalistiek

TURKS PROTEST TEGEN DE ARRESTATIE VAN DRIE JOURNALISTEN VAN DE LINKSE KRANT BIR GÜN, VANWEGE EEN ARTIKEL OVER DE HOOFDAANKLAGER VAN ISTANBUL. BEELD: YASIN AKGUL/AFP

Tegelijkertijd staan de economische omstandigheden voor journalistiek wereldwijd onder druk. Lokale redacties verdwijnen, algoritmen geven voorrang aan clickbait en nepnieuws, en journalistiek heeft het steeds moeilijker om zijn waarde te bewijzen in een digitale cultuur van chaos. In veel landen neemt censuur de vorm aan van economische druk.

Maar er is nog veel meer.

Tot nu toe heb ik de donkere wolken geschetst boven twee belangrijke pijlers van de journalistiek: onafhankelijkheid en pluralisme. RSF schetst, als het gaat om de derde pijler, vrijheid, een al even somber beeld wereldwijd.

Voor het eerst in de geschiedenis van de index zijn de omstandigheden om journalistiek te bedrijven 'moeilijk' of 'zeer ernstig' in meer dan de helft van de landen wereldwijd, en bevredigend in minder dan een op de vier. In 42 landen, waarin meer dan de helft van de wereldbevolking leeft,

wordt de situatie als 'zeer ernstig' geclassificeerd. In deze gebieden is persvrijheid volledig afwezig en is het bedrijven van journalistiek bijzonder gevaarlijk, aldus het rapport.

Turkije springt eruit

Turkije, dat mij tot ballingschap dwong, springt eruit in de RSF Index 2025 als een schoolvoorbeeld van 'vrije val'. Het land staat op plaats 159 van de 180 landen, en is in 23 jaar tijd met 60 plaatsen

gedaald. Nu deelt het de onderste regionen met de ergste vijanden van persvrijheid.

Turkije zet vandaag de dag niet alleen journalisten gevangen, maar vernietigt ook systematisch een eerbaar beroep. Sinds de Gezi-protesten in 2013 heeft het kantoor van president Erdogan het offensief tegen kritische verslaggeving opgevoerd, waarbij de staatsomroep TRT is omgevormd tot een zuivere spreekbuis. Kritische tv-zenders, waarvan er nog maar een

paar over zijn, behoren tot de meest scherp in de gaten gehouden en bestrafte media.

Na twaalf jaar repressie is het medialandschap veranderd in een 'Goebbels-achtige propagandamachine', terwijl het kleine aandeel kritische media (ongeveer 5 procent van de sector) probeert te overleven. Juridische vervolging van journalisten, censuur en sluiting van mediakanalen zijn de norm geworden, waardoor afwijkende meningen worden gesmoord en de publieke toegang tot onbevooroordeelde informatie ernstig wordt beperkt.

Deze achteruitgang staat niet op zichzelf. In Rusland en Wit-Rusland is alle kritische media het zwijgen opgelegd. Orbán's Hongarije volgt hetzelfde pad. In Iran worden regime-kritische schrijvers geëxecuteerd. 'In Gaza heeft het Israëlische leger redacties verwoest, bijna 200 journalisten gedood en al meer dan 18 maanden een volledige blokkade van de Gazastrook opgelegd', aldus RSF. In India gebruikt de regering het rechtssysteem als wapen tegen onderzoeksjournalistiek. In Mexico, waar kartels en corruptie heersen, is journalistiek een van de gevaarlijkste beroepen die er zijn.

Economische steun voor onafhankelijke media, juridische bescherming voor journalisten en pogingen om de dominantie van techgiganten in het informatielandschap te beperken, zijn cruciale stappen. Zonder zulke maatregelen kan de achteruitgang van persvrijheid, zoals die in Turkije, een wijdverbreid fenomeen worden, een bedreiging voor de fundamenteën van democratische samenlevingen. Ook in Nederland liggen dergelijke gevaren mogelijk dichterbij dan men denkt.

Een vrije, onafhankelijke, pluriforme pers is niet zomaar een bedrijfstak. Het is een publiek vertrouwen, een hoeksteen van de democratie. Het is vrije journalistiek die het ruwe materiaal levert dat zelfbestuur mogelijk maakt. •

Maakt een sterkere NAVO ons ec

NAVO-landen moeten voortaan 5 procent van hun bruto binnenlands product (bbp) investeren in hun eigen verdediging, zo luidt een nieuw voorstel van NAVO-secretaris-generaal Mark Rutte. Maar maakt een sterkere NAVO ons echt veiliger?

● TAYFUN BALCIK

PREMIER DICK SCHOOF EN NAVO-CHEF MARK RUTTE SPREKEN DE PERS TOE NA EEN OVERLEG IN BRUSSEL. BEELD: JOHN THYS/AFP

Jakob de Jonge,
kunstenaar

‘De NAVO is een verlengstuk van het Amerikaanse imperialisme en is er niet om de veiligheid van burgers te vergroten, maar om de belangen veilig te stellen van de Verenigde Staten. Door de NAVO verwordt Europa straks tot een slagveld als het misgaat tussen Rusland en de VS. Daarnaast is de NAVO ook een grote geldmachine voor de Amerikaanse wapenindustrie. Het is niet de bedoeling dat Europa zijn eigen wapenindustrie ontwikkelt. Al die vrijgekomen miljarden steken we in Amerikaanse wapens en Israëli-

‘De NAVO is een verlengstuk van het Amerikaanse imperialisme’

sche wapensystemen die zijn uitgetest op onschuldige Palestijnse burgers.

‘Hoe meer we ons opsluiten in deze alliantie, hoe stoerder we doen en hoe meer we ons bewapenen, des te gevaarlijker we worden voor onze burens. Het zogenoemde afschrikkingseffect dat daarvan zou uitgaan, wordt geïnterpreteerd als provocatie. Dat is de hele veiligheidsparadox. Door nog meer te bewapenen, provoceren we onze burens. Dat is niet verstandig of veilig.’ ●

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘De NAVO heeft ook veel vijanden en is niet alleen defensief. De samenwerking met Amerika, een land dat momenteel verschillende oorlogen voert, is daar een goed voorbeeld van. De saamhorigheid zorgt ervoor dat Nederland sterker verdedigd

‘De NAVO heeft ook veel vijanden en is niet alleen defensief’

kan worden, maar dus ook sneller aangevallen kan worden. Ik voel me ook niet per se veilig als inwoner van Den Haag, wetende dat de NAVO-top in juni op steenworp afstand is, met de vijanden die de NAVO heeft. ●

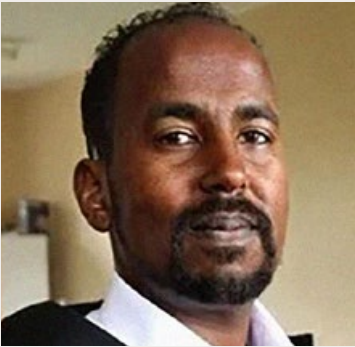

Ayala Levinger,
softwareontwikkelaar

‘Vijf procent van het nationale inkomen naar Defensie in plaats van naar zorg, onderwijs of klimaatbestendig openbaar vervoer, zoals Rutte wil, is niet iets om trots op te zijn. Zeker niet als die NAVO-top vol wapendeals en oorlogsretoriek plaatsvindt ter-

wijl er in Gaza en Palestina een genocide plaatsvindt en geen van de NAVO-landen, Nederland inclusief, écht ingrijpt. Sterker nog: ze leveren wapens aan Israël, kopen wapentechnologie en blokkeren diplomatieke druk. Dit laat zien waar dat instituut werkelijk voor staat: niet het voorkomen van geweld en sterfte, maar het beheer ervan als geopolitiek middel, winst en het in stand houden van geweld. Winst boven mensenlevens.’ ●

ht veiliger? Dit vindt ons panel

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

Of een sterkere NAVO per definitie goed is voor de Nederlandse samenleving, laat ik in het midden. Wat wél onwenselijk is, is dat de 5 procent van het nationale inkomen die naar Defensie moet gaan, ergens vandaan moet komen. In dat geval betekent het waarschijnlijk dat er minder geld beschikbaar is voor zorg en welzijn – en dat moeten we niet willen, zeker niet in een tijd waarin de kloof tussen arm en rijk in hoog tempo toeneemt. Daarnaast, in een wereld met steeds meer conflicten, moeten

‘5 procent van het nationale inkomen moet ergens vandaan komen’

we niet alleen inzetten op wapening, maar ook serieus werk maken van de-escalatie en diplomatie. Met de wapens die nu al in omloop zijn, kunnen we de hele planeet vernietigen. Is dat echt de weg die we willen bewandelen? ●

Ruben Arnhem,
wijkraadslid

‘Een sterkere NAVO betekent een sterker Nederland. Zeker nu het wereldtoneel gedomineerd wordt door grootmachten als China, Rusland en de VS, moeten wij als Europa onze plek aan de onderhandelingstaf afdwingen. Maar laten we eerlijk zijn: Europa is geen wereldmacht meer. Dat hadden we kunnen zijn als we écht samenwerkten. Daarom ben ik kritisch. ‘West-Europa wil vooral deugen, progressief zijn, vluchtelingen blijven binnenhalen en belastinggeld verspillen aan idealen.

‘Een sterkere NAVO betekent een sterker Nederland’

Ondertussen begrijpen landen in Oost-Europa wél wat er nodig is: terug naar de basis, bescherming van de eigen cultuur, veiligheid en welvaart gebaseerd op joods-christelijke waarden. ‘Dat Rutte de NAVO-top naar Nederland heeft gehaald? Prima. Maar het is de vraag of dat meer is dan een diplomatiek pr-praatje. Wat telt, is daadkracht. Dus ja, 5 procent van het nationale inkomen naar Defensie? Wat mij betreft een begin. Veiligheid is geen sluitpost, maar de basis van een functionerende samenleving.’ ●

Mostafa Hilali,
militair

‘Het feit dat we deze vraag openlijk kunnen bediscussiëren, betekent dat we in vrijheid en veiligheid leven, mede dankzij de NAVO. We hebben ook een wereld meegemaakt in Europa zonder NAVO, en dat liep af met de Tweede Wereldoorlog. Een

ander argument voor de NAVO is dat heel veel landen na de val van de Sovjet-Unie stonden te trappelen om lid te worden van de NAVO, ondanks decennia aan Sovjetpropaganda. De NAVO is namelijk nooit tegen de wil van deelnemende landen uitgebreid. Dat zegt wel iets, toch? Dus we mogen zeker blij zijn met de NAVO, omdat het veiligheid brengt. Maar anno 2025 is de wereld nog steeds een plek met veel oorlog, waardoor een NAVO nodig blijft. Dat is niet iets om trots op te zijn. ‘Politici moeten maar uitmaken of 3, 4 of 5 procent van ons nationale inkomen naar Defensie moet. Het is wel zo dat 2 pro-

‘Met de oorlog in Oekraïne ‘in de buurt’ is het vanzelfsprekend dat onze krijgsmacht versterkt wordt’

cent in het huidige tijdsgewricht niet meer voldoende is. We leven niet meer in de jaren negentig van The End of History van Francis Fukuyama. Het idee dat de hele wereld een liberale democratie wil, klopt niet. Ook niet in Europa, merken we steeds meer. En met de oorlog in Oekraïne ‘in de buurt’ is het vanzelfsprekend dat onze krijgsmacht versterkt wordt. ‘Dat we als Nederland een bijdrage leveren middels het veilig hosten van een NAVO-top in Den Haag, maar daarnaast ook ruimte bieden aan demonstranten die het daar niet mee eens zijn – daar mag je best wel trots op zijn.’ ●

‘Ik heb Syrië achter me gelaten’

In Nieuwe Pioniers spreekt *de Kanttekening* migranten met een eigen onderneming. Deze keer de 42-jarige Dima Al Tabbaar, eigenaresse van een Arabisch restaurant in Zwolle. In 2016 vluchtte ze uit Syrië.

● ARJAN VAN WESTEN

In het centrum van Zwolle, vlak bij museum De Fundatie, zit sinds 2021 Arabisch restaurant Dima's Huis. Eigenaresse Dima is een bevlogen vrouw die anderen kan geven die zij zelf ook kreeg. Dat er Nederlanders zijn die vinden dat ze na de val van het Assad-regime terug naar Syrië moet, doet aan haar missie niets af. ‘Ik voel dat ik hier voor altijd mag én zal blijven.’

Rond het middaguur ruikt het in het kleine, sfeervol ingerichte restaurant naar Arabische koffie. Er klinkt Arabische muziek, van oud tot de moderne beats van *Bef-diki* (vrij vertaald: ik offer me voor je op) van de Turks-Syrische zanger Al Shami. Dima onderbreekt het interview een paar keer om het personeel bij te staan. Haar man helpt volop mee en pakt voor klanten baklava in. De menukaart loopt van lamsshoarma tot pasta met linzen en granaatappel. De maaltijd van de week is maqlouba: rijst, aubergine en vlees. ‘Een soort warme taart die je in de pan moet omdraaien’, legt Dima uit. Het restaurant werd in korte tijd populair: ‘Ik stuur dagelijks klanten weg, omdat er geen plek is.’

Dima's man werd door politieke activiteiten door het Assad-regime in 2013 in de gevangenis gezet. ‘Een moeilijke tijd: ik had twee zoontjes, een tweeling van drie jaar.’ Om hun vader vrij te krijgen, moest het gezin geld betalen. Eenmaal vrij wist hij: hun toekomst lag buiten Syrië. Dima's echtgenoot ging vooruit en na een boottocht over de Mid-

dellandse Zee en een wekenlange wandeltocht vanuit Griekenland kwam hij aan in Nederland en vestigde zich in Zwolle. Dima en de toen vijfjarige tweeling kwamen na een jaar met het vliegtuig.

Vader was een raketgeleerde

Damascus – ze herinnert zich ‘een mooie stad’, waar ze in ‘een warme familie’ opgroeide. ‘Een moderne familie. We zijn niet streng islamitisch opgevoed.’ Haar vader was ingenieur, een

in Canada.

Dat Dima in de horeca furore zou maken, lag niet voor de hand. ‘Ik had chemie aan de universiteit gestudeerd en daarna in Damascus een baan als apotheker gevonden.’ Ook haar man had een goede baan voordat hij in problemen kwam met het regime. ‘Wij woonden in een fijne straat. Niet luxe, maar wel een goed leven.’

Aan dat leven kwam dus een einde. ‘Mijn man koos voor Nederland. Ik weet niet precies waarom. Wat God beslist, is voor jou het beste, zoiets.’ Op wat toe-

school en andere moeders wilden ons helpen.’ Om in Zwolle als apotheker te werken werd lastig. ‘Ik moest dan eerst een stage doen en dat was niet te combineren met de zorg voor de tweeling.’ Ze meldde zich aan bij Present, een stichting voor nieuwkomers. ‘Er was een kerstdiner en dat heb ik samen met de Nederlandse coördinator georganiseerd. Erg leuk om te doen.’

Iemand opperde vervolgens dat ze thuis eten ging maken en verkopen. ‘Op de eerste dag kreeg ik van de stichting een opdracht voor dertig personen.’ Omdat je vanuit huis geen eten mag bezorgen, huurde ze later een kleine keuken van een wijkcentrum. Als een lopend vuurtje groeide haar bekendheid in Zwolle. In 2019 ging ze koken in een restaurantje van Saeed, een stichting die statushouders helpt om op eigen benen te staan. Dima's Huis is daar het resultaat van.

Haar kennis van de Arabische keuken zit in haar genen. ‘Alle Syrische vrouwen kunnen lekker koken.’ Haar vader verbood haar juist om in de keuken te werken. ‘Wij moesten altijd studeren.’ Maar haar nieuwsgierigheid won het. ‘Wat maakt mijn moeder? Dan ging ik kijken!’

In Zwolle ging ze op zoek naar de Nederlandse smaak. Arabisch eten is kruidig met smaken van zuur tot zoet. ‘Twee jaar lang heb ik op Nederlandse vrienden nieuwe recepten getest en ze verbeterd. Ons eten is een beetje vetig en we gebruiken veel vlees. Ik heb dat een beetje aan de Nederlandse smaak aangepast.’

Ze gebruikt recepten van haar moeder. ‘Die komt soms over uit Parijs en sleutelt dan mee aan de recepten.’ Haar vader overleed vorig jaar. Hij maakte het succes

‘Mijn man koos voor Nederland. Ik weet niet precies waarom’

raketgeleerde die in Rusland had gestudeerd. Haar moeder was huisvrouw. Met twee zussen en een broer groeide Dima op. Eén van haar zussen verliet Syrië om politieke redenen al in 2000. Ook haar vader wilde niet voor het regime van Bashar Hafiz al-Assad werken en vertrok met Dima's moeder in 2013 eveneens naar Frankrijk. ‘Het was voor hem te gevaarlijk om te blijven.’ Ook Dima's andere zus verliet Syrië en haar broer bouwde een leven op

ristische clichés zoals tulpen na wist Dima niets van Nederland. ‘Niets had ik voorbereid. Je hebt net je leven opgebouwd en in één dag moet je weg.’ De eerste tijd in Zwolle, waar haar man een huis had toegewezen gekregen, was een soort van schok. ‘Waar ben ik? Geen werk, uitkering. Een andere taal! Ja echt, waar ben ik?’

Al gauw pakte ze in Zwolle de draad op. ‘Mensen zijn hier heel vriendelijk. Mijn kinderen maakten snel vrienden. En iedereen op

DIMA AL TABBAAR IN HAAR RESTAURANT IN ZWOLLE. BEELD: ARJAN VAN WESTEN

van Dima's Huis nog mee. Ondanks dat hij niets zag in een loopbaan van zijn dochter in de horeca, was hij heel trots. 'Alleen hij kon niet naar het restaurant komen, hij was te ziek.'

Voor Dima is eten meer dan je maag vullen. 'Eten is ook om familie en vrienden te verbinden.' Syriërs hechten veel waarde aan de presentatie. 'Een volle tafel met mooie borden en glazen.' Ze wijst naar de sfeervol gedekte tafels. 'Klanten zijn vaak verrast over de mooie Syrische borden.'

Vluchtelingen in de keuken

Dima is verantwoordelijk voor een groeiend personeelsbestand. 'Ik heb er vijf in de keuken, twee voor de bediening en één bezor-

ger. Twee Irakezen en de anderen komen uit Syrië. Allemaal vluchtelingen.' Daar kiest ze heel bewust voor. Ze legt uit hoe moeilijk het is voor vluchtelingen om werk te vinden. 'Vooral voor mensen uit de AZC's, deze mensen zijn eenzaam. Ze hebben geen

familie, geen werk, geen geld.' Juist deze mensen perspectief bieden, was van het begin af aan haar plan met Dima's Huis. 'Vooral Arabische vrouwen aan werk helpen, want zij komen moeilijk naar buiten.'

Samen met haar man ging ze

in februari drie dagen terug naar Syrië. 'Heel spannend om na negen jaar, en voor mijn man na tien jaar, terug te zijn.' Het bezoek maakte haar wat somber. Syrië, zo realiseerde ze zich, heeft veel tijd nodig 'om mee te doen, om te gaan genieten'. Ze bezochten ook hun oude straat, spraken burens. 'Ik voelde: dit is niet Syrië, dit is niet Damascus. Iedereen is anders geworden. Je ziet het op de gezichten, de stad is echt moe.' Armer ook. 'Mensen die bij de overheid werken, verdienen soms twintig euro per maand. Maar alle prijzen zijn net als hier in Zwolle.'

Aan de tafels van Dima's Huis wordt nauwelijks gediscussieerd over Syrische politiek. 'Er komen niet zoveel Syriërs', verduidelijkt

'Alle Syrische vrouwen kunnen lekker koken'

Nieuw in Nederland.

de eigenares. 'Ik heb Syrië achter me gelaten en wil me niet met politiek bemoeien.' De politiek bespreekt ze ook niet met haar personeel. 'Iedereen heeft zijn mening. Iedereen heeft gelijk. Ik wil geen ruzie maken over politiek. Want iedereen denkt dat hij gelijk heeft.'

Hatelijke 'Wilders-kaart'

De val van Assad kreeg voor Dima een wrang kantje. Ze kreeg een kaart van 'Geert Wilders' met de cynische tekst: 'Wordt het niet tijd om terug te gaan naar Syrië! Het

is wel mooi geweest in Nederland. Wegwezen. Groet Geert Wilders.' Ze begreep het eerst niet. 'Waarom stuurt Wilders dit naar mij?' Ze liet de kaart aan een buurman zien. Die werd boos en plaatste de hatelijke kaart op sociale media. Binnen vijf minuten stroomden vele hartverwarmende reacties binnen, ook van onbekenden. Er kwamen bossen bloemen, heel veel kaartjes en klanten kwamen langs om een knuffel te geven. 'Dan voel je je gesteund.' Het is onopgehelderd wie de 'Wilders-kaart' stuurde.

Duidelijk is dat de schrijver woorden herhaalde van de echte Wilders twee dagen eerder.

Het incident bracht Dima niet van haar stuk. Ze zit vol ambities om de Arabische keuken bij het grote publiek te brengen. Niet door een groter pand met meer tafels te openen. De onderneem-

ze misschien niet leuk vinden, is dat we alcohol serveren.' Ook sommige Syriërs in Zwolle waarderen dat niet. Ze heeft geprobeerd het alcoholvrij te houden. Onmogelijk. 'Nederlandse klanten willen eten en alcohol drinken.' Vooral wat oudere vrouwen gingen mopperen. 'Die willen

'Ik wil geen ruzie maken over politiek'

ster heeft een andere droom: haar gerechten als diepvriesproducten aan supermarkten verkopen. 'Arabische hapjes die net als loempia's in de frituur of airfryer kunnen. Bijvoorbeeld falafel, sambusa.' Een naam heeft ze nog niet. 'Het begint met een idee, toch!'

Ondernemend Nederland moppert nogal eens over strenge regelgeving. Dima relativeert. Ze denkt aan de corruptie in Syrië. 'Open je daar een restaurant, dan betaal je. Geen diploma? Maakt niet uit! Heb je geen geld en kennis bij de overheid, dan ben je niet gelijk aan iemand anders. In Nederland voel je echt: ik ben mens.'

Nederlandse klanten willen alcohol drinken

Inrichting en menukaart van Dima's Huis zouden in Damascus volgens haar zeker aanslaan. 'Wat

een wijntje. En onze mazzas, kleine gerechtjes als tapas, passen goed bij wijn.' Na zes maanden vroeg Dima een alcoholvergunning aan. Libanees bier en rode en witte wijn uit Libanon schenkt ze nu.

Haar puberzonen helpen soms met bezorgen. Dat de jongens later in de horeca gaan werken, is niet vanzelfsprekend. 'Eén van hen wil voetballer worden. Hij heeft er het talent en passie voor. Mijn zonen zeggen: 'Dit is ons land.' Ze zijn hier opgegroeid, gaan hier naar school. Ze kunnen geen Arabisch schrijven. Ze voelen zich Nederlander.' Ook Dima ziet haar toekomst hier: bij haar gezin, bij haar klanten in Zwolle en straks met de diepvriesmaaltijd bij klanten in heel Nederland. En Syrië? 'Dat heeft vooral tijd nodig om beter te worden. Het zal niet makkelijk zijn, maar uiteindelijk lukt het ze.' ●

BEELD: ARJAN VAN WESTEN

KIRSTEN VAN DEN HUL

Nee, we zijn niet langer stil

‘Heeft het nou echt zin, zo’n demonstratie?’ vroeg iemand mij van de week. We spraken over de Rode Lijn demonstratie, waar mensenrechtenorganisaties, vakbonden, politieke partijen en vele anderen opriepen om een rode lijn te trekken, dwars door Den Haag, van het Malieveld tot het Vredespaleis.

‘Ja, dat heeft zeker zin’, antwoordde ik stellig.

Waarom? Allereerst omdat ons kabinet nog steeds doet alsof niet de genocidale oorlog die Israël aan het voeren is in Gaza het probleem is, maar de demonstraties ertegen. De reacties op de recente rellen in Katwijk waren daarvan het zoveelste voorbeeld. Niet de hooligans die pro-Palestijnse demonstranten belaagden, maar de demonstranten zelf kregen van verschillende landelijke politici de schuld. Hetzelfde zagen we eerder bij de alternatieve Dodenherdenking, waar rechts Nederland over elkaar heen buitelde om er schande van te spreken. Ik was erbij, en ik kan u zeggen: het was de meest ontroerende, oprechte en solidaire Dodenherdenking die ik ooit heb meegeemaakt. Mensen met een keppeltje

zij aan zij met mensen met een keffiyeh, jong en oud, samen luisterend naar indringende speeches en prachtige muziek. Verbonden in het herdenken van menselijk leed. Waar ook ter wereld.

Hoe meer mensen zich uitspreken en hoe meer organisaties zich bij demonstraties, sit-ins en bijeenkomsten aansluiten, hoe moeilijker het voor dit kabinet wordt om te doen alsof het gaat om een marginaal protest van een handjevol agressieve mensen met bivakmutsen, een kwaadaardig beeld dat door een aantal ministers en partijleiders met griezelige graagte wordt gevoed. Nee mijnheer Schoof, mevrouw Faber, mijnheer Wilders, mevrouw Yesilgöz. We zijn geen relschoppers of antisemitische extremisten. Wij zijn die meerderheid van ons land die niet medeplichtig wil zijn aan de inmiddels vele tienduizenden onschuldige burgerdoden die Israël op zijn geweten heeft. Wij trekken een rode lijn. Die rode lijn, die u nog steeds weigert te trekken. We zijn studenten en gepensioneerden, ambtenaren, leraren, acteurs en ondernemers. We zijn Joden, moslims, christenen en atheïsten. We zijn hier geboren of nog maar pas hier. We zijn zwart, wit, of alles ertussenin. Wat we gemeen hebben? Dat we geloven in medemen-

‘Wat we gemeen hebben? Dat we geloven in medemenselijkheid’

selijkheid. Dat we niet langer weg kunnen kijken. Dat we ons uitspreken, luid en duidelijk. Niet in onze naam!

Dat lijkt me persoonlijk al reden genoeg om de straat op te gaan. Maar er is nog een reden waarom ik geloof in demonstreren: de troost die uitgaat van openlijk betoonde solidariteit. Veel mensen in ons land voelen zich erg alleen, terwijl de beelden en verhalen uit Gaza dagelijks wanhopiger worden en ondertussen politiek en media vaak doen alsof er niets aan de hand is. Die cognitieve dissonantie kan gekmakend zijn. Kan het dan niemand iets schelen dat onschuldige kinderen sterven van de honger? Ben ik dan echt de enige die depressief wordt van alle uitzichtsloosheid en het onbeschrijflijke

menselijk leed dat zich voltrekt, op maar een paar uur vliegen van hier? Hoe pijnlijk is het om de dubbele standaard te zien, het gemak waarmee Palestijnse burgerslachtoffers worden weggemoffeld onder het tapijt van ‘bondgenootschap’ en ‘recht op vergelding’, terwijl elders in wereld onze leiders vooraan staan om mensenrechtenschendingen te veroordelen. Om je te midden van zoveel verdriet omringd te weten door mensen die precies datzelfde verdriet delen, die net zo gek worden van machteloosheid als jij, dat is de helende kracht van demonstraties. Nee, we zijn niet gek. Nee, we zijn niet langer stil. Nee, we staan er niet alleen voor

In tegendeel zelfs: we waren met 100.000 mensen. Een eindeloze rode stoet, dwars door de stad van Vrede en Recht. Sommigen hadden zelfs hun hond een rode halsband omgedaan. Er ware mensen in rolstoelen, mensen met wandelstok, mensen met kinderwagens, mensen met spandoeken, met vlaggen, met kleine handgeschreven bordjes, mensen met een zelfgebreide rode sjaal. Mensen van alle kleuren van de regenboog, met één boodschap aan ons kabinet: als jullie die rode lijn niet trekken, dan doen wij het wel. Want nooit meer is nu. •

‘Waar moeten we heen?’ Palestijnse huis in Jeruzalem kwijt

Saleh Diab voert al ruim vijftien jaar actie tegen de uitzettingen van Palestijnse families in de wijk Sheikh Jarrah in Jeruzalem. Nu dreigt hij zelf te worden uitgezet.

● KAJA BOUMAN

Ik weet dat ik ooit neergeschoten ga worden’, zegt de inmiddels 53-jarige Saleh Diab vanuit de tuin van zijn huis in Sheikh Jarrah, een wijk in Oost-Jeruzalem. We drinken limonade en kittens spelen op de bleke tegels. Een paar meter achter ons staat een grote kooi vol met duiven. ‘Mijn andere kinderen’, noemt Diab ze, voordat hij verder praat over zijn strijd voor bestaansrecht in de wijk.

‘Ik ben niet bang voor de dood, want ik weet dat ik vecht voor wat juist is. Niet alleen voor de Palestijnen, maar voor alle mensen.’ Op de plastic tafel voor hem ligt een stapel foto’s uit 2009, het jaar waarin de protestbeweging in Sheikh Jarrah begon, nadat drie Palestijnse families uit hun huizen werden gezet door de Israëlische autoriteiten. Diab wijst naar het huis aan de overkant van de

straat. ‘Daar woonde de Ghawi-familie’, vertelt hij.

Op een van de foto’s is te zien hoe een Palestijnse vrouw wordt omringd door een groep mannelijke kolonisten. ‘Zij is van de Ghawi-familie. Dit is haar huis’, zegt Diab. Het gaat over het gebouw tegenover zijn huis, dat ook op de achtergrond van de foto

is te zien. ‘De kolonisten lieten haar niet naar binnen.’

32 keer gearresteerd

De rechtszaken tegen Palestijnse families in de wijk worden mede aangespannen door de kolonistengroep Nahalat Shimon International, vernoemd naar een voormalig Joodse wijk. De groep

van een groter plan’, zegt Diab. ‘De Israëlische overheid wil deze hele wijk overnemen.’

Wekelijks trok hij daarna de straat op om te demonstrenen tegen dat ‘grotere plan’. Diab wordt daarom gezien als het gezicht van de protestbeweging. Iedere vrijdag liep hij door de wijk, een keffiyeh om zijn schouders, een Free Palestine T-shirt aan, en een luidspreker in zijn hand. Hij kreeg steun van andere Palestijnen, Joodse Israëliërs en zelfs internationale activisten die zich bij zijn strijd aansloten.

Diab spreekt met lof over de Joodse Israëliërs die hem bijstaan. ‘Ik heb niets tegen de Joden en wil vredig met hen samenleven, zoals we vroeger deden. Maar dat kan niet met de kolonisten. Ik snap niet wat voor religie zij hebben. Welke God zou willen dat je zoveel geweld gebruikt?’

Ondanks de grootschalige steun, konden de protesten niet alle uitzettingen voorkomen. Het gebouw achter het huis van de familie Diab wordt inmiddels ook bewoond door kolonisten. Het is omringd met prikkeldraad en kijkt uit op Diabs tuin. ‘Soms gooien ze stenen naar me als ik hier zit’, vertelt hij. ‘Of ze patrouilleren gewapend met machinegeweren door de straat. Maar als ik de politie bel, ben ik degene die wordt opgepakt.’

Dat overkwam Diab meermaals: hij is inmiddels 32 keer gearresteerd. Eén keer zat hij vijf maanden vast; een andere keer brak een politieagent zijn been. Sinds 7 oktober heeft hij de demonstraties noodgedwongen gestaakt, uit angst voor nog meer geweld van zowel kolonisten als Israëlische politie. Niet voor zichzelf, zegt hij, maar uit zorg voor de

‘De Israëlische overheid wil deze hele wijk overnemen’

claimt eigendomsrecht op basis van vermeend Joods bezit van vóór 1948. Hoewel de huizen pas na 1948 onder Jordaans bestuur zijn gebouwd, krijgen de kolonisten onder het Israëlische recht vaak gelijk.

Zo ook in de zaak van de Ghawi-familie in 2009. Op hun voormalige woning prijkt nu een grote Davidsster. Joodse kinderen met keppeltjes lopen er in en uit, en een kolonist wandelt voorbij, met een wapen aan zijn riem. In hetzelfde jaar werden nog twee andere Palestijnse families uit hun huizen gezet. ‘Toen werd het me duidelijk dat dit onderdeel is

ijnse activist raakt nu zelf zijn

SALEH DIAB PROTESTEERT TEGEN DE INNAME VAN PALESTIJNSE HUIZEN IN DE WIJK KARM AL-JA'OUNI IN JERUZALEM

‘Als ik de politie bel, ben ik degene die wordt opgepakt’

andere demonstranten. ‘Ik ben bang dat er een kolonist komt die het vuur opent en iedereen neerschiet.’

Plan voor nieuwe woningen

Hij bergt de foto's op, steekt een sigaret op en verlaat de tuin. We wandelen naar het einde van de straat en stoppen op de hoek bij de bekende Nablusweg. Diab kijkt uit over een brede, grotendeels lege parkeerplaats. ‘Hier stonden ooit ook Palestijnse huizen’, zegt

hij. ‘Nu is het een parkeerplaats. Ik vrees dat dat betekent dat er nieuwe woningen voor Joodse Israëliërs komen. Dan kunnen ze hier hun auto's parkeren.’

En die plannen voor nieuwe woningen liggen er al. Volgens een voorstel van de gemeente Jeruzalem zullen er precies op deze plek, in het hart van Sheikh Jarrah, 316 nieuwe woningen worden gebouwd. Het project maakt deel uit van een reeks Joodse bouwinitiatieven die Israël heeft opgestart in Oost-Jeruzalem en

daarbuiten. Om dit plan te kunnen realiseren, zullen tientallen Palestijnse families hun huizen moeten verlaten.

We lopen verder in het deel van de wijk dat de Palestijnen Karm Al-Ja'ouni noemen. Israël hernoemde het gebied; op de straatborden staat nu in het Hebreeuws: Shimon Hatzadik. Diab stopt opnieuw. 'Zie je dat gebouw? Daar had Ben Gvir in 2022 zijn kantoor.'

Itamar Ben Gvir is de ultra-

rechtse minister van Nationale Veiligheid. Hij is kolonist en woont in een nederzetting op de Westoever. In 2022, nog voordat hij toetrad tot het kabinet, opende hij een kantoor in Sheikh Jarrah om de Joodse kolonisten daar naar eigen zeggen te 'beschermen'.

Aanleiding was de geweldsuitbarsting kort daarvoor, in 2021, toen de protesten in Sheikh Jarrah een hoogtepunt bereikten. Nieuwe uitzettingen leidden tot

grote frustratie, de demonstraties werden groter en massaler, en er was veel internationale aandacht. De protesten ontketende zelfs een oorlog tussen Hamas en Israël. Ook toen waren de Palestijnen in Gaza het grootste slachtoffer: honderden burgers werden gedood.

'Waar moeten we heen?'

Onder internationale druk werden de uitzettingen tijdelijk bevroren en families hoefden niet

zijn ervan overtuigd dat de familie hetzelfde moet worden behandeld als hun burens en hetzelfde oordeel van de rechter zou moeten krijgen', zegt Sami Irsheid, de advocaat van de Diab-familie, tegen Jerusalem Story. Diab zelf vindt de uitspraak oneerlijk: 'Joodse kolonisten mogen onze huizen innemen omdat hier misschien ooit voor 1948 Joden hebben gewoond. Maar wij mogen niet terug naar Jaffa. Dat is toch oneerlijk?' Diab en zijn broers zijn

'Ik ben nergens meer bang voor. Ik wil gewoon vrij zijn'

langer per direct hun huizen te verlaten. Voor de meeste families geldt dat nog steeds. Behalve voor Diab en zijn familieleden. Afgelopen maand besloot het gerechtshof in Jeruzalem dat zij hun woning vóór 20 mei moeten verlaten en bovendien alle juridische kosten voor Nahalat Shimon moeten betalen.

Diab kan zich niet voorstellen dat hij zal vertrekken. Zijn ouders vluchtten in 1948 uit Jaffa en kwamen volgens Diab in Sheikh Jarrah te wonen als onderdeel van een project van de VN en Jordanië dat huizen bouwde voor Palestijnse vluchtelingen. Maar volgens de rechtbank in Jeruzalem klopt dat niet en stond de familie niet op de lijst van oorspronkelijke families uit de jaren '50, daarom moeten ze weg van het land.

'Of dat nou klopt of niet, wij

in het huis geboren. Tegenwoordig wonen ze er met 22 familieleden in totaal.

'Waar moeten we heen?' vraagt Diab zich af. Veel Palestijnse families uit Jeruzalem zijn huiverig om te verhuizen naar Ramallah of andere steden op de Westoever. Wie zeven jaar buiten de stad woont, verliest zijn Jeruzalemse ID-kaart en daarmee het recht om ooit terug te keren. 'Dat is natuurlijk precies wat Israël wil.'

Diab is in hoger beroep gegaan bij het Israëliëse hooggerechtshof. Hij verwacht niet dat het besluit wordt teruggedraaid, maar hoopt dat het hof de uitzetting in elk geval zal opschorten. 'Ik ga hier niet weg. Ik ben niet bang om gearresteerd te worden, ik ben niet bang voor de dood. Ik ben nergens meer bang voor. Ik wil gewoon vrij zijn.' •

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Als het over de islam gaat, zijn de vooroordelen diep

De herinneringsdagen zijn achter de rug, dus een goed moment om terug te kijken. Zoals altijd was er heibel, onrust en gedoe. Toen de wolken die de rookbommen hadden veroorzaakt waren opgeklaard, was er weinig tijd om de balans op te maken; de sociale onrust hield aan. In Scheveningen was er heibel en in de binnenstad van Den Haag werd de telefoon van een *Kanttekening*-correspondent uit handen geslagen. Losstaande incidenten werden door rechtse partijen bij elkaar geveegd om de noodtoestand over Nederland uit te roepen, aangespoord door het populistische panelklikje dat bij SBS6 de banvloek uitroept over multicultureel Nederland.

Gelukkig was daar Joram van Klaveren, die bij Radio 1 de oren waste van Lale Gül. Ze gingen met elkaar in gesprek over de uitspraken van de antiracismecoördinator, die bij Al Jazeera vertelde dat er in Nederland een cultuuroorlog tegen moslims gaande was. Lale Gül sprak er schande van: geen minderheid die het in Nederland beter heeft dan moslims. Van Klaveren poneerde dat moslims in Nederland proportioneel meer last hebben van racisme en uit-

sluiting dan andere groepen. In een rustig en evenwichtig betoog zette hij Lale Gül weg als een schaamteloze Penelope uit de Griekse oudheid: veel gespin, weinig wol.

Een dag na het beluisteren van het debat had ik echter moeite om de steekhoudende argumenten van Van Klaveren terug te halen; de groteske en persoonlijke oneliners van Lale Gül echoëden daarentegen nog steeds na. Emoties blijven langer hangen dan argumenten. Ik bewonder Van Klaveren omdat hij zo rustig bleef, maar ik moest ook concluderen dat wanneer het in dit land over de islam gaat, de valse retoriek, leugens en vooroordelen er bij mensen diep in zitten. De goede argumenten slaan dood op de

‘Er is geen wijk in Nederland waar mensen zo van vrijheid houden als de Schilderswijk’

muur van vooroordelen die is ontstaan: islam als een inherente geweldsreligie, moslims als potentiële terroristen, moslims als fundamentalisten die geen snippertje respect hebben voor individuele waarden. Er valt niet doorheen te praten.

Wat te doen? Het persoonlijke contact vooropstellen, een beetje in de filosofie van de Duitse Hannah Arendt: het tegengif tegen het populisme dat een domein van absolute waarheden optrekt waarin mensen gevangen worden, is je vrijelijk in de wereld bewegen om elkaar te ontmoeten. Je hoeft geen kant te kiezen; er zijn voor elkaar.

Die valse tweedeling was duidelijk te zien in een reportage waarin mensen uit de Schilders-

wijk werd gevraagd waarom ze op 5 mei de Nederlandse vlag niet ophingen. In een welvarende, witte buurt hing die vlag er namelijk wel. Het was tendentieus. Gevaarlijk ook. Mensen framen als anti-vrijheid. Zo ken ik de Schilderswijk niet. Er is geen wijk in Nederland waar mensen zo van vrijheid houden als de Schilderswijk: een multiculturele buurt waar mensen onder zeer moeilijke omstandigheden met elkaar leven. Een wijk ook waar het hart voor rechtvaardigheid voor de Palestijnen volop klopt. Een wijk waar vrijheid een echt groundbegrip is. In deze wijk smaakt de vrijheid zoet. Mijn eerste vriendinnetje, een Nederlands-Duitse, woonde in de Schilderswijk, dus ik weet waar ik het over heb.

Wat te doen met deze geframede narratieven om bevolkingsgroepen tegen elkaar uit te spelen? Binnenkort organiseer ik in mijn wijk in Nieuw-West wandelingen langs het levend islamitisch erfgoed: een bezoek aan de moskee, aan de groenteboer en het café om te praten over wat ons bindt, niet wat ons verdeelt. We gooien de deuren open en heten iedereen welkom. Omdat het vanzelfsprekend is. Laten we die openheid het nieuwe normaal noemen. Zo slijt de druppel de steen uit. ●

‘Afghanistan is meer dan een pro

HARIS FAIZ IN AFGHANISTAN

Toen de Taliban in Afghanistan aan de macht kwamen, gingen beelden de wereld over van wanhopige Afghanen die het land wilden ontvluchten. Haris Faiz, een jonge Afghaan uit Rotterdam, nam juist het vliegtuig naar Kabul toe en hielp mee aan de toekomst met zijn stichting OMID.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Als je hem vier jaar geleden had gevraagd waar hij deze zomer zou doorbrengen en waarom, had hij het niet kunnen bedenken. Voordat de Taliban aan de macht kwam, werkte Faiz in de evenementensector. Hij kende Afghanistan vooral uit de verhalen van zijn ouders, die naar Nederland vluchtten toen hij 1 jaar oud was. Wel zou hij dat jaar – in 2021 – naar zijn geboorteland afreizen om inspiratie op te doen voor een Afghaanse streetfoodbar

die hij in Rotterdam wilde openen.

Alles liep anders. Toen berichten de wereld overgingen dat de Taliban het land overnam, kreeg zijn reis een andere wending. Faiz besloot een grote inzamelingsactie te organiseren. Binnen enkele dagen had hij een bedrag van 45.000 bij elkaar. Met een koffer vol met geld nam hij het vliegtuig naar Kabul. Toen hij in Istanbul landde voor een overstap bleek het te laat: hij kwam het land niet meer in. De Taliban had de hoofdstad overgenomen en de Amerikanen de luchthaven afgesloten voor verkeer.

Het zaadje voor een hele nieuwe missie werd hier geplant. De streetfoodbar was van de baan.

wilde, was zelf naar Afghanistan toe. Om met eigen ogen te zien wat er nodig was. In de media hoorde hij alleen maar hoe slecht het ging. ‘Ik dacht: het kan toch niet alleen maar kommer en kwel zijn, er moeten toch ook kansen liggen?’

Kabul met eigen ogen zien

Met deze gedachte ontstond de stichting OMID, wat hoop betekent. ‘Ik wilde iets betekenen voor de Afghanen, ik wilde helpen het land opbouwen. Inmiddels zijn we met z’n tienden: vijf bestuursleden in Nederland en vijf lokale medewerkers en we hebben al heel wat mensen kunnen helpen.’ Eind 2022 vloog Faiz naar Kabul, dit keer om er voor langere tijd te blijven. Hij woonde er tot oktober 2024. ‘Om te zien wat er echt nodig is. Hoe het de mensen er vergaat. Wat het betekent om in een land te zijn waar de Taliban aan het roer staat. Ik heb dat nooit meegemaakt en wil het met eigen ogen zien’, vertelt hij.

‘Alles wat ik wist over Afghanistan onder de Taliban, wist ik van de media, maar dit ging altijd over de negatieve dingen’, gaat hij verder. ‘Dit vond ik erg lastig. Het ging de hele tijd alleen maar over

‘Het ging de hele tijd alleen maar over de slechte omstandigheden voor vrouwen in Afghanistan’

Faiz kreeg een nieuwe missie. Het geld stuurde hij naar Afghanistan via hawala, een informeel bankstelsel. Dit werkte en smaakte naar meer. Maar wat hij vooral

de slechte omstandigheden voor vrouwen in Afghanistan. Ik zeg niet dat dit niet gebeurt, maar wat heeft de bevolking er aan als wij ons in het westen beklagen over

bleem voor vrouwen'

hun rechten? Wat hebben ze er aan als wij in Nederland bij elkaar komen om tegen elkaar te zeggen hoe erg we het vinden? De Taliban lacht zich rot, dit heeft geen enkele impact.'

Beter is het, zo vindt Faiz, om je te richten op wat je wel kunt bereiken. 'Er gebeuren ook goede

met de mensen. Op deze manier kan ik veel meer impact maken.'

Op dit moment is de stichting bezig om geld in te zamelen voor het grootste kinderziekenhuis in Kabul. 'We willen 45.000 euro inzamelen voor betere apparatuur, medicijnen, zuurstoftanks, noem maar op', vertelt Faiz. 'Met

Faiz benadrukt dat er, naast de steun die er al is voor lokale vrouwenprojecten, ook steun moet blijven voor gezondheidszorg en de opbouw van de lokale economie. Dit gebeurt volgens hem nu te weinig. 'Maar dit raakt juist de gewone Afghaan.' Hij is daarom bezig met een webshop, een sociale onderneming vanuit de stichting waar Afghanen wereldwijd lokale producten kunnen bestellen om de economie weer op gang te helpen.

Toerisme is een andere sector waar de Afghanen van kunnen profiteren, vertelt hij. Faiz is dan ook blij met de YouTube-vloggers, toeristen die rondreizen in Afghanistan en de mooie kanten laten zien van het land. Volgens critici

zijn ze propagandamachines voor het regime. Faiz ziet de positieve kant. 'Hierdoor is het toerisme in Afghanistan toegenomen en dit is goed voor de economie. Afghanen worden hierdoor minder afhankelijk van buitenlands geld.'

Zelf gaat hij deze zomer het land beter leren kennen. Voor de stichting, maar ook voor zichzelf. 'Ik neem een paar vrienden mee en we gaan wat rondreizen. Ik heb mijn land pas op mijn achttiende leren kennen en ben er van gaan houden. Het klimaat, het eten en de gastvrijheid; ik word hier met open armen ontvangen. In Nederland ben ik toch altijd het zwarte schaap. Ik voel me hier thuis. Misschien zou ik er wel willen wonen.' ●

'Kleinere partijen hebben veel meer impact, omdat ze dichter bij het volk staan'

dingen. De laatste keer toen ik aankwam op de luchthaven van Kabul, was ik aangenaam verrast. Voor het eerst was er een roltrap. Het klinkt misschien als iets kleins, maar dat gaf me echt een geluksgevoel. Dit was vooruitgang. Bovendien werkten er vrouwen op de luchthaven, ook in winkeltjes. In Mazar-e Sharif is er een winkelcentrum opgezet voor en door vrouwen. Het beeld dat vrouwen er helemaal niet mogen werken of niet meer op straat mogen lopen, dat klopt niet.'

Daarmee wil Faiz de problemen die de Afghanen er ervaren niet bagatelliseren. 'Er is ontzettend veel te doen. Meer dan 90 procent van de bevolking van het land leeft onder de armoedegrens. De economie ligt op zijn gat sinds de NAVO-troepen er vertrokken zijn. Nu willen veel westerse regeringen niets te maken hebben met de huidige regering omdat het de Taliban zijn. Maar je kunt er niet omheen. Ik heb toegang tot allerlei instanties in Afghanistan omdat ik met ze praat. En ik praat

elke 45 euro kunnen we voor een maand een kind helpen. Het overheidsziekenhuis heeft plek voor 500 kinderen, terwijl er wel 15000 kinderen liggen. Het is het enige ziekenhuis in de regio waar kinderen kosteloos terecht kunnen. Er zijn ook privéklinieken, maar dat kunnen de meeste mensen daar helemaal niet betalen. Daarom is het belangrijk dat juist dit ziekenhuis wordt ondersteund.'

De bottom-up-approach van Faiz werkt, maar heeft ook een nadeel. 'We worden niet genoeg gezien, we zijn nog te klein. Eigenlijk gaat al het beschikbare geld naar de VN-hulporganisaties, maar die hebben allemaal regels waardoor het systeem niet efficiënt is. Kleinere partijen hebben veel meer impact, omdat ze dichter bij het volk staan. OMID gaat nu daarom een strategische samenwerking aan met een andere, grotere organisatie, INARA. 'Zij hebben niet alleen impact, maar ook de mogelijkheid om geld het land in te krijgen. Ook dit blijft voor ons een uitdaging.'

HARIS FAIZ, BEELD: SUZAN ALBERTS

Turkije en de PKK: ‘Voor echte vre

De Koerdische PKK heeft het besluit genomen om de wapens neer te leggen. De Turkse president Erdogan jubelt al over een ‘terreurvrij’ Turkije. Maar is vrede met de Koerden wel mogelijk als er weinig democratie is? Drie experts geven hun mening.

AANHANGERS VAN DE KOERDISCHE ARBEIDERSPARTIJ (PKK) KOMEN SAMEN NA HET NIEUWS DAT DE PARTIJ DE WAPENS NEERLEGT, OP 27 FEBRUARI 2025. BEELD: ILYAS AKENGIN/AFP

● TAYFUN BALCIK

Eerder deze maand maakte de PKK, de militante Koerdische beweging die op de terreurlijst staat van Turkije, de VS en de EU, bekend dat zij de wapens neerlegt en zichzelf wil opheffen. Op zich positief nieuws, maar het blijft een opmerkelijke beslissing in een tijdsgewricht waarin de democratie in het autoritaire Turkije steeds meer klap-

pen oploopt. Zo is onlangs de burgemeester van Istanbul opgepakt op verdenking van corruptie en het leiden van een criminele organisatie. Ook zitten er nog duizenden journalisten en politici vast, onder wie de Koerdische politicus Selahattin Demirtas. Wat is er aan de hand?

‘Het is potentieel goed nieuws voor Koerden, Turken en de hele regio’, denkt antropoloog Bedel Bayrak. ‘Het feit dat men de

intentie heeft of toont om zonder wapens verder te strijden of zich in te zetten voor een vreedzame oplossing, moet men niet licht opvatten. Maar wat de toekomst brengt, is niet zeker’, zegt hij voorzichtig.

Socioloog Joost Jongerden van de Wageningen Universiteit is eveneens behoedzaam in zijn commentaar. ‘De PKK nam in 2015 al het initiatief tot het bijeenroepen van een congres waarin

de is meer democratie nodig'

zij zichzelf zou opheffen. Dit gebeurde in de veronderstelling dat Turkije bereid zou zijn tot een vredesproces. Turkije koos er echter voor om de gesprekken over een politieke oplossing af te breken', vertelt hij over het mislukte vredesproces van tien jaar geleden.

Stappen van Turkije

Over het recente besluit van de PKK wil Jongerden vooral stappen vanuit de Turkse staat zien. 'Zoals ook in de verklaring wordt benadrukt, is de uitvoering van deze besluiten — het opheffen van de PKK en het beëindigen van de gewapende strijd — afhankelijk van stappen die Turkije nu moet zetten. De PKK verwijst daarbij onder meer naar wette-

besluiten ziet als een startpunt voor een politieke oplossing en een democratisering van Turkije. We zijn er dus nog lang niet', zegt Jongerden.

Inzet van drones en warmtesensoren

Emeritus hoogleraar Martin van Bruinessen reageert vanuit Indonesië. 'Turkije houdt Öcalan vast als een middel om invloed uit te oefenen; als het de regering uitkomt, mag hij een publieke statement maken', zegt hij. 'De PKK, bij alles wat je aan negatiefs over hen kunt zeggen, hebben de Koerdische kwestie — de politieke en culturele rechten van Koerden — beter op de internationale agenda gezet dan welke andere groep dan ook. Vroeger wisten ze

'Turkije kan de Koerdische werkelijkheid niet meer ontkennen'

de PKK een nieuw begin is voor Turkije en de Koerden. 'Turkije kan de Koerdische werkelijkheid niet meer ontkennen, dus moet de politiek het wel een plek geven, en dat kun je alleen maar doen mét de Koerden. Welke plek dat zal zijn, autonomie, een gedeelde staat of iets daartussenin, is nog niet duidelijk. Het belangrijkste waar ze het over eens lijken te zijn, is dat het op een democratische manier moet gebeuren.'

Politiek probleem

Volgens Jongerden is het belangrijk om te erkennen dat de Koerdische kwestie ook een politiek probleem is, om zo vrede te bereiken. 'Het Oslo Centrum in Noor-

wegen, dat zo'n vijftien jaar geleden bemiddelde tussen de PKK en de Turkse staat, identificeerde het gebrek aan politieke bereidheid van de staat als een belangrijk obstakel voor een onderhandelde vrede', meldt hij.

'De Turkse staat koos voor militaire middelen en grootschalige economische investeringen in Koerdische regio's — een strategie van stok en wortel, in plaats van een politieke oplossing. Een duurzame oplossing vereist dat de staat erkent dat het probleem dieper gaat dan de PKK alleen. De PKK is historisch voortgekomen uit een beleid van ontkenning en onderdrukking van de Koerden, en uit een breder tekort aan democratie. De kernvraag is dan

'Als het de regering uitkomt, mag Öcalan een publieke statement maken'

lijke en juridische garanties. Mogelijk doelen zij hiermee op het recht op onderwijs in de Koerdische taal, het recht op lokaal zelfbestuur, de vrijlating van politieke gevangenen, en een wijziging in het gevangenisregime van Abdullah Öcalan', zegt hij.

'Als Turkije daadwerkelijk stappen onderneemt in reactie op dit principebesluit van de PKK, zou dat goed nieuws zijn voor iedereen. Het lijkt er echter op dat Turkije de opheffing van de PKK en het einde van de gewapende strijd ziet als een eindpunt, terwijl de PKK deze principiële

de staat gevoelige slagen toe te brengen, maar door de technische ontwikkelingen op het slagveld, zoals drones en warmtesensoren, is hun militaire positie verzwakt.'

Bayrak vindt het 'moeilijk' te beoordelen of de Turkse staat nu wel te vertrouwen is. 'Historisch gezien niet', zegt hij. 'Gaan ze bijvoorbeeld tijdens dit proces door met het bombarderen van Koerdische gebieden, zoals Rojava (in Noord-Syrië, red.)? Of gaan ze gevangenen vrijlaten? De tijd zal het uitwijzen.'

Hij denkt dat het besluit van

KOERDISCHE VROUWEN IN DIYARBAKIR GAAN DE STRAAT OP NA HET NIEUWS DAT DE PKK ZICHZELF OPHEFT. BEELD: YASIN AKGUL/AFP

‘Erdogan heeft er geen belang bij om de samenleving te democratiseren’

ook niet of de staat te vertrouwen is, maar of zij bereid is te democratiseren — en als onderdeel daarvan de Koerdische kwestie politiek, in plaats van militair, op te lossen’, aldus Jongerden.

Van Bruinessen gelooft niet dat dit onder Erdogan zal gebeuren. ‘Hij heeft er geen belang bij om de samenleving te democratiseren. Zijn ultieme doel is politieke overleving. Als hij daarvoor een bondgenootschap met de MHP moet sluiten, doet hij dat. En als hij denkt dat de Koerden hem aan een verlenging van zijn presidentschap kunnen helpen,

zal hij aan hen de minimale concessies doen die daarvoor nodig zijn’, merkt hij op.

Veel critici speculeren dat er achter de schermen wordt gewerkt aan een deal tussen de Koerden en de Turkse autoriteiten voor een verlenging van het presidentschap van Erdogan vanaf 2028. Precies datgene waarvoor Selahattin Demirtas tien jaar geleden terugdeinsde, en waarvoor hij nu een hoge prijs betaalt in gevangenschap.

‘Wil echte vrede een kans van slagen hebben, dan is het antwoord daarop democratisering’,

zegt Jongerden. ‘Democratisering en de Koerdische kwestie zijn nauw met elkaar verweven. Omdat Turkije weigert de Koerdische kwestie via politieke middelen aan te pakken, blijft de politieke handelingsruimte in het land sterk beperkt. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de aanhoudende praktijk waarbij na elke lokale verkiezing gekozen burgemeesters van de pro-Koerdische en pro-democratische partij worden afgezet. Inmiddels is deze praktijk uitgebreid naar burgemeesters van de CHP. Een duurzame oplossing van de Koerdische kwestie en een democratisering van Turkije zijn dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden’, aldus Jongerden.

wordt gedefinieerd. ‘Als je echte vrede definieert als een democratische rechtsstaat, dan is een van de voorwaarden toch het ophouden van de gewapende strijd. Want die gewapende strijd wordt vaak aangehaald en misbruikt om mensen blijvend te onderdrukken, om ze in de gevangenis te gooien, en om heel veel andere dingen in de doofpot te stoppen. Heel veel ondemocratische maatregelen zijn op de een of andere manier genomen onder het mom van vaderlandsliefde en strijd tegen terrorisme.’

Daarom hangt de Turkse democratie samen met vrede met de Koerden, volgens Bayrak. ‘Vrede met de Koerden is een van de eerste stappen die nodig is om

‘Vrede met de Koerden is een van de eerste stappen’

Geen gezamenlijke rechten voor Koerden

Van Bruinessen denkt daar ietwat anders over. ‘Een functionerende liberale democratie in Turkije is ook heel goed denkbaar zonder een oplossing van de Koerdische kwestie. Helaas. Om alle Koerden volledig als Koerden in het politieke systeem op te nemen, moeten hun wensen worden gerespecteerd. Maar de overheid wil waarschijnlijk alleen individuele rechten geven, geen gezamenlijke rechten’, aldus Van Bruinessen.

Voor Bayrak hangt het in grote mate af van wat als vrede

de democratisering van Turkije mogelijk te maken. Omdat het vijandbeeld over de Koerden decennialang als excuus is gebruikt om mensen te arresteren, vast te zetten, te beschuldigen van verraad, van willekeur in de rechtspraak en dus van heel veel ondemocratische maatregelen. Het wegnemen van die voedingsbodem, van het angstbeeld van de Koerden als vijand en dreiging, maakt volgens mij de weg vrij voor verdere democratisering van Turkije. Gaat dat automatisch? Nee. Er zitten nog steeds zoveel politici vast. Maar het is wel een voorwaarde.’ ●

AANHANGERS TONEN EEN POSTER MET DE AFBEELDING VAN ABDULLAH ÖCALAN, IN HET ZUIDOOSTEN VAN TURKIJE, OP 27 FEBRUARI.
BEELD: YASIN AKGUL/AFP

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

Hoelang blijft het Cidi in leugens geloven?

Een goede kennis van mijn ouders, rond 1930 geboren, was – net als miljoenen andere Duitse kinderen – lid van de *Bund Deutscher Mädel* geweest, de meisjesafdeling van de *Hitlerjugend*. Ik kende haar als een inmiddels maatschappelijk zeer betrokken vrouw, die zich erg voor migranten inzette. Net als haar moeder had zij indertijd echter tot op het laatst vurig geloofd in Hitler en de heilstaat die hij beloofde te brengen.

Negatieve berichten over wantoestanden, die tussen alle juichende staatspropaganda toch ook best doorsijpelden, werden ook door haar toen als leugens of laster afgedaan. En anders wist Goebbels wel haarfijn uit te leggen waarom de slachtoffers van de Nazi's – Joods of niet-Joods – niet beter hadden verdiend.

Met de algehele Duitse capitulatie op 8 mei 1945 was haar wereld compleet ingestort. Ik heb haar vele jaren later eens tijdens een bezoek aan Nederland gevraagd, hoelang het indertijd na de capitulatie geduurd had voor ze de werkelijkheid onder ogen kon zien, en geestelijk verwerkt had dat ze jarenlang leugens voor waarheid had

gehouden. Haar antwoord: toch zeker wel een jaar.

Het menselijke vermogen om bij een ongemakkelijke waarheid stug weg te blijven kijken is nu eenmaal groot. Bij veel in het Derde Rijk opgegroeide generatiegenoten zal het, ondanks de intensieve democratische 'heropvoeding' door de drie westerse Geallieerden in hun Bezettingszone, dan ook zelfs aanmerkelijk langer hebben geduurd. En bij veel anderen is het er zelfs nooit van gekomen – zoals bij die zogeheten *Reichsbürger* die recent een poging tot staatsgreep deden.

Hans Modrow, vanaf de val van de Muur tot de eerste verkiezingen maart 1990 de laatste ongekozen premier van de DDR en kort daarop lid van de Duitse Bondsdag, heeft zelfs tweemaal zo'n totale ideologische tournure meegemaakt, waarbij wit zwart werd en zwart wit. In 1928 geboren als zoon van een overtuigde nazi, in 1945 nog in de *Volkssturm* vechtend tegen het bolsjewistische gevaar, vervolgens via een Russisch krijgsgevangenenkamp op een school voor antifascistische heropvoeding beland, transformeerde hij van fascist tot stalinist, en later dus van antiwesters communist tot lid van een westers parlement.

The God that failed: aldus de titel van de in 1950 verschenen bundel essays van Arthur Koestler en vijf geestverwanten, alle zes eerst overtuigd communist, later als gevolg van de bloederige ontsporing van hun verheven idealen onder Stalin even overtuigd anti-communist. In hun boek rekenden zij af met hun eigen eerdere geloof in diens heilstaat.

Nog 42 jaar later zou in Nederland de oud-hoofredacteur van de CPN-partijkrant *De Waarheid* Gijs Schreuders in een eigen boek – met een duidelijke toespeling op Koestler en de zijnen *De man die faalde* getiteld – voor zijn politieke dwaling rekenschap afleggen.

Ook Mao en Castro kenden indertijd in Nederland vele harts-tochtelijke gelovigen die jarenlang hardnekkig weigerden om de bloederige schaduwkanten van hun heilstaat te erkennen, en zo de facto als buikspreekpop voor een dictatoriaal regime fungeerden – zo'n beetje als Poetinpraatpaal Thierry Baudet tot op nu.

Bestuurlijk Nederland had met het geloof in zulke staten van verlossing over het algemeen weinig op – met één uitzondering: Israël. Mede op basis van het eigen schuldgevoel over hon-

derdduizend gedeporteerde joodse landgenoten was dat land sinds de stichting in 1948 boven elke kritiek verheven. De bloedige ontstaansgeschiedenis met de Nakba werd genegeerd of zelfs ontkend. Decennialang had zo ook het Cidi met haar eenzijdige propaganda en dat hele leugengebouw over het 'moreel meest hoogstaande leger ter wereld' in de media vrij spel.

Nu is dat beeld buiten Den Haag gekanteld. De genocidale bloeddorstigheid van de huidige rechts-extremistische klik van Netanyahu, waarbij sommige ministers openlijk totale etnische zuiverings bepleiten, maakt de fictie van Israël als rechtstaat definitief onhoudbaar.

Alleen het Cidi weet het beter dan een hele vloot aan gezaghebbende (ex)ministers, diplomaten en internationale organisaties tezamen. Steeds wilder slaat het – met de zegen van een onnozele hals als premier Schoof en diens dito vicepremier Keijzer – om zich heen, teneinde als koppige kinderen de feiten te kunnen blijven ontkennen, tegen alle verpletterende evidentie in. Want anders dondert het eigen wereldbeeld, dat decennialang zin aan het eigen bestaan verschaftte, volledig in elkaar. ●

Filosoof Yolande Jansen: ‘Studenten als eersten’

Voor UvA-filosoof Yolande Jansen horen pro-Palestinaprotesten thuis op de universiteit. Juist academische instellingen moeten zich uitspreken, zegt ze en voor veel studenten is Gaza geen ver-van-mijn-bed-show.

● MARISKA JANSEN

Yolande Jansen wil vastleggen hoe taal subtiel verandert, op een manier die politieke betekenis heeft. Op LinkedIn deelt ze dat idee. Ze laat zich inspireren door Viktor Klemperer, een Duitse taalwetenschapper.

Als universitair hoofddocent sociale en politieke filosofie aan de UvA verdiept ze zich in die taalkundige veranderingen. In haar werkkamer aan de Oude Turfmarkt in Amsterdam vertelt ze hoe Klemperer tijdens het nazisme bijhield hoe de Duitse

taal langzaam evolueerde. Hij hield in de jaren dertig en veertig een notitieboek bij dat later bekend werd als *Lingua Tertii Imperii* – de taal van het Derde Rijk. Daarin analyseerde hij hoe woorden werden gebruikt om haat en geweld normaal te laten lijken.

‘Hij keek bijvoorbeeld naar het woord *organiseren*,’ zegt ze. ‘Hij liet zien hoe dat woord in de

len bommen in Gaza’ of ‘zoveel mensen werden gedood’, zonder te vermelden wie de bommen gooide. Die passieve manier van formuleren verhuult de verantwoordelijkheid van Israël in die aanvallen.’

Ook het debat over VN-rapporteur Francesca Albanese toont volgens Jansen hoe politiek taal kan zijn. ‘Zij zou in februari naar de Tweede Kamer komen,

‘Studenten hebben historisch gezien een belangrijke rol gespeeld in protesten tegen onrecht’

YOLANDE JANSEN

nazi-taal verwees naar controle en dwingende orde. Dat deed me denken aan het Nederlandse woord *regelen*, dat je sinds Geert Wilders’ uitspraak ‘Dat gaan we regelen’ steeds vaker hoort. Het komt positief en daadkrachtig over, maar dan mis je de hardheid en agressie die er ook in meeklinken.’

Volgens Jansen zien we vandaag de dag opnieuw zulke taalverschuivingen. Bijvoorbeeld in de berichtgeving over de oorlog in Gaza. ‘Je leest dan vaak: ‘er vie-

maar werd op het laatste moment toch niet uitgenodigd. In *de Volkskrant* werd daarna gezegd dat haar uitspraken misschien niet antisemitisch zijn als je een ‘soepele norm’ hanteert, maar wél als je een ‘strengere norm’ gebruikt. Maar die zogenaamd strenge norm sluit óók veel legitieme kritiek op Israël uit. Het is dus geen neutrale maatstaf, maar een politieke keuze.’

Je mengt je in het publieke debat met opiniestukken over

de oorlog in Gaza en de studentenprotesten. Tegelijkertijd schrijf je op LinkedIn dat je het spannend vindt om over Israël en Palestina te schrijven, en opziet tegen de reacties die dat kan oproepen.

‘Ik ben wel terughoudend. Ik krijg weleens reacties als: ‘Waarom houdt u zich zo met Israël bezig?’ of: ‘Waar komt uw anti-Israëli-sche enthousiasme vandaan?’ Zulke opmerkingen probeer ik naast me neer te leggen, al vind ik dat soms lastig. Ik wil niemand

ten voorzien onrecht vaak

AGENTEN STAAN TEGENOVER PRO-PALESTIJNSE UVA-STUDENTEN EN DUIZENDEN SYMPATHISANTEN TIJDENS EEN VREEDZAME MARS IN AMSTERDAM OP 9 MEI 2024. BEELD: NICK GAMMON/AFP

kwetsen, zeker niet als het gaat om iemand met een oorlogstrauma – wat eens is voorgekomen.’

‘Maar het gaat hier om zeer ernstige mensenrechtenschendingen, in een situatie waarbij Nederland, en ook de universiteiten, nauw betrokken zijn. Dus ik weet waarom ik me hier zo druk over maak. En trouwens, dat geldt voor veel anderen ook – mensen die zich juist betrokken voelen vanwege hun eigen oorlogsgeschiedenis, of die van hun ouders

of grootouders.

‘Dat betekent overigens niet dat ik me niet ook zeer betrokken voel bij andere conflicten of humanitaire rampen. Maar de situatie in Gaza raakt direct aan hoe we hier in Nederland samenleven, aan het internationaal recht en aan onze herinneringscultuur. Het beïnvloedt hoe mensen hier met elkaar omgaan.’

Je schreef samen met drie collega's een opiniestuk in *Trouw* over de taskforce

antisemitisme. Waar maken jullie je zorgen over?

‘Wij vinden zo'n taskforce problematisch, omdat er een groot risico is dat ook legitieme kritiek op mensenrechtenschendingen tegen Palestijnen als antisemitisch wordt bestempeld. Daardoor zouden mensen kunnen terugschrikken om zich uit te spreken en te zeggen dat dit moet stoppen.

‘De taskforce is nauw verbonden met de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding. De nadruk ligt sterk op het controle-

ren van protestacties, zoals sit-ins op stations en universiteiten – precies de plekken waar het Palestijnse protest het meest zichtbaar is.

‘In de Verenigde Staten en Duitsland bestaan al langer dit soort taskforces, en daar hebben ze geleid tot hard optreden tegen demonstranten. In de VS worden demonstranten opgepakt en zelfs met deportatie bedreigd. Beschuldigingen van antisemitisme worden ingezet om mensen het zwijgen op te leggen, en campussen worden zwaar beveiligd. Dit heeft grote gevolgen voor het academisch debat en het studentenleven. Die ontwikkelingen zijn al langer gaande, maar worden nu steeds ernstiger.

‘In Duitsland werd jaren geleden al de gerenommeerde Brits-Joodse denker Brian Klug beschuldigd van antisemitisme, net als wetenschappers als Judith Butler, Achille Mbembe en vele anderen. Klug wordt internationaal erkend als een van de belangrijkste denkers op dit gebied. Hij heeft zich jarenlang verdiept in de betekenis en definitie van antisemitisme en speelt een constructieve rol in het debat. Maar omdat hij kritisch is op het opnemen van kritiek op Israël in de definitie van antisemitisme, werd ook hij verdacht gemaakt.’

Ben je bang dat zulke situaties ook hier aan de Universiteit van Amsterdam gaan ontstaan?

‘Die zijn er deels al. Er loopt beveiliging in burger rond, en op het Roeterseiland (de campus van de Universiteit van Amsterdam, red.) zijn er ineens nieuwe medewerkers van de facilitaire dienst verschenen, van wie niet duidelijk is wat precies hun taak is. Ze grepen plotseling in bij een studentenprotest. We weten niet met wie zij binnen de universiteit contact hebben, of hoe de lijnen precies lopen.’

Interview.

Kunnen jullie het universiteitsbestuur niet om opheldering vragen?

'Er zijn collega's van de rechtenfaculteit die proberen te achterhalen wat er precies speelt. Maar het blijft allemaal erg onduidelijk.'

De sfeer op de universiteit is dus behoorlijk gespannen?

'Ja, dat kun je wel zeggen. Veel medewerkers die zich actief inzetten voor de Palestijnse zaak voelen zich soms ook door collega's gemarginaliseerd. Dan krijgen ze te horen: 'Begin je nu alweer over Palestina? We willen het nu over de bezuinigingen hebben.' Terwijl die onderwerpen juist met elkaar samenhangen. De bezuinigingen worden namelijk ook gebruikt om universiteiten – en vooral kritische stemmen daarbinnen – sterker onder toezicht te stellen.

'Het is niet voor niets dat de PVV nu bijvoorbeeld voorstelt om universiteiten waar veel pro-Palestina-demonstraties zijn, extra te korten. In de VS gebeurt dat ook, onder het mom van het bestrijden van antisemitisme.'

Is de universiteit wel de juiste plek voor Palestina-demonstraties?

'Zeker, om twee redenen. Ten eerste werken Nederlandse universiteiten op grote schaal samen met Israëlische instellingen, onder andere via het Horizon-programma. Er zijn gezamenlijke onderzoeken, uitwisselingen, en sommige Israëlische universiteiten zijn nauw verbonden met het Europese academische netwerk. Tegelijkertijd zijn in Palestina alle universiteiten verwoest, en is er binnen Israël sprake van ernstige discriminatie van Palestijnen – ook in het onderwijs. Juist als academische instellingen hebben wij de verantwoordelijkheid om ons hierover uit te spreken.

'Ten tweede hebben universi-

teiten een heel diverse groep studenten. Voor veel van hen is dit onderwerp allesbehalve een vervan-mijn-bed-show. Ze voelen zich persoonlijk betrokken bij het onrecht in Palestina. Sommigen omdat ze er familie hebben, anderen vanwege hun achtergrond of band met de regio. En studenten voelen zich vaak sterk verbonden met elkaar – ze zijn solidair.

de universiteit.

'Ik vind het heel naar als mensen zich bang of onveilig voelen. Dat zou niet mogen. Tegelijkertijd denk ik dat het beeld soms vertekend is. Ook veel Joodse en Israëlische studenten en collega's doen mee aan de protesten. Het is dus zeker niet zo dat alle Joodse of Israëlische studenten zich onveilig voelen.

'Er bestaan ook grote misver-

‘Je kunt je ook oncomfortabel voelen –
maar dat is iets anders dan echt
onveilig zijn’

'Studenten hebben bovendien historisch gezien een belangrijke rol gespeeld in protesten tegen onrecht, zoals tijdens de Vietnamoorlog of de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika. De protesten rond Palestina passen in diezelfde traditie.

'Daarnaast hebben studenten meestal nog weinig vaste verplichtingen. Ze hebben vaak nog geen baan of gezin, en daardoor meer ruimte – ook in hoe ze denken en handelen. Studeren is bovendien bedoeld om je kritisch te leren kijken naar de wereld. Je ontdekt dat dingen die als normaal worden gepresenteerd, dat lang niet altijd zijn – en soms zelfs ronduit onrechtvaardig. Studenten zijn vaak de eersten die dat doorzien.'

Sommige mensen voelen zich bedreigd door de protesten aan

standen. Een collega van mij aan de VU schreef laatst dat er tijdens een bezetting 'Jews are not allowed' werd geroepen. Ik schrok enorm en bekeek de beelden die ze erbij had gedeeld. Maar ze riepen 'You are not alone' – een slogan die vaak wordt gezongen wanneer iemand wordt gearresteerd. Dit laat zien hoe belangrijk het is dat we beter naar elkaar luisteren.

'Ik ben bij verschillende protesten en bijeenkomsten geweest, en ik heb nooit iets meegemaakt waarvan ik dacht: dit is onveilig voor iemand. Dat betekent niet dat ik gevoelens van angst bagatelliseer – angst is een reële emotie en heel naar. Ik heb ook wel dingen gehoord die ik niet tactvol of verstandig vond. Maar het waren uitingen van begrijpelijke woede en wanhoop.

'Tegelijkertijd zijn sommige

meldingen ook duidelijk politiek gestuurd. Ze dienen een politiek doel – dat gebeurt al sinds november 2023, ook in Israël zelf. De Israëlische organisatie Academia4Equality heeft daar uitgebreid over gerapporteerd. Op een gegeven moment werd het doen van onveiligheidsmeldingen zélf een politiek middel.

'Je kunt je ook oncomfortabel voelen – maar dat is iets anders dan echt onveilig zijn. Soms hoor je iets wat je kijk op de wereld totaal verandert. Dat kan schokkend zijn en leiden tot een soort morele crisis. Dat voelt vervelend, maar is niet hetzelfde als onveiligheid.'

Een punt van kritiek is dat de demonstraties wel opkomen voor de Palestijnen, maar weinig zeggen over de gijzelaars. Waarom is daar zo weinig aandacht voor?

'Bij verschillende protesten en teach-ins is wél gesproken over de gijzelaars en natuurlijk ook over het geweld van 7 oktober. We hopen allemaal dat de mensen die nog vastzitten, levend thuiskomen.

'Maar ons protest gaat over een breder probleem: het illegale optreden van de Israëlische staat in de Palestijnse gebieden, vooral in Gaza, maar ook in alle andere bezette gebieden en jegens Palestijnen in Israël. Het gaat om structureel geweld door de staat, apartheid, bezetting en mogelijk genocide. Het protest richt zich vooral op de betrokkenheid van Nederlandse universiteiten hierbij, door hun samenwerking met Israëlische universiteiten en bedrijven die deze grootschalige mensenrechtenschendingen faciliteren of steunen.

'Ons uitgangspunt is dat als dat geweld stopt en er een rechtvaardiger samenleving ontstaat, dit zal bijdragen aan het beëindigen van alle vormen van geweld – dus ook het geweld van 7 oktober.

ber en het vasthouden van gijzelaars. Die gebeurtenissen zijn onderdeel van het conflict, maar niet de oorzaak en vormen niet de kern van ons protest.'

Theatermaker en filosoof Jaïr Stranders zei in *Het Parool* dat hij het ingewikkeld vindt dat mensen al een paar weken na 7 oktober 2023 spraken over een genocide in Gaza. Dat vond ik herkenbaar. Bij de Kanttekening ontvingen we al na enkele dagen opiniestukken waarin Israël werd beschuldigd van genocide.

'Dat komt doordat er vóór 7 oktober al lange tijd werd gesproken over genocide in de Palestijnse gebieden, vooral in Gaza, ook binnen genocide studies. Die discussie liep dus al.

'Wat ook belangrijk is om te weten: Raphael Lemkin, de man die in 1944 het begrip genocide introduceerde, zag genocide niet

alleen als fysieke vernietiging, maar ook als culturele vernietiging. Dit gebeurde bijvoorbeeld bij inheemse volkeren in Noord-Amerika en Canada, waar hun cultuur systematisch werd vernietigd en kinderen uit hun families werden weggehaald. In de

Verenigde Staten en Australië worden deze gebeurtenissen vaak erkend als genocide, ook binnen holocaust- en genocide-studies, maar in Europa is dat minder bekend.'

Net als veel anderen zei ook

Tegen de tijd dat er een juridisch oordeel ligt, is de genocide al voltrokken'

Stranders: genocide is een juridische term. Laten we de term genocide aan het Internationaal Gerechtshof overlaten. Moeten we niet gewoon de uitspraak afwachten?

'Dan kom je bij een fundamenteel punt: het begrip genocide is juist bedoeld om dreigend grootschalig geweld vroegtijdig te benoemen en te stoppen. Als je zegt: 'Ik wacht totdat het Internationaal Gerechtshof een uitspraak doet', terwijl zulke procedures jaren duren, dan ben je te laat. Tegen de tijd dat er een juridisch oordeel ligt, is de genocide al voltrokken. Dat maakt zo'n houding – hoe juridisch correct die misschien ook lijkt – in de praktijk heel problematisch.

'Bovendien zijn er inmiddels veel genocideonderzoekers, ook van Joodse afkomst, die zich publiekelijk hebben uitgesproken en zeggen: dit is genocide. De Israëlische historicus Amos Goldberg noemde het in mei 2024 bijvoorbeeld expliciet genocide – met een uitgebreid en onderbouwd betoog. En Raz Segal publiceerde al op 27 oktober 2023 in *Jewish Currents* een artikel waarin hij sprak van een *textbook case of genocide*. Zijn conclusie was niet overhaast, maar kwam voort uit een jarenlang opgebouwde analyse van wat er in Gaza gebeurt.'

Na afloop van het interview mailt Jansen nog een laatste opmerking, geïnspireerd door taalwetenschapper Klemperer, over wie ze aan het begin van het gesprek vertelde: 'Aandacht voor taal gaat ook over wie we aan het woord laten. In Nederland krijgen Palestijnse wetenschappers, of zelfs mensen met een Arabische naam, maar weinig ruimte om over genocide te spreken – en trouwens ook weinig vrouwen. Laat iedereen ook het werk lezen van Nimer Sultany, Sarah Ihmoud, Anwar Mhajne, Nahed Samour, Layal Ftouni (Utrecht) en vele anderen.' Waarvan akte. ●

BEELD: NICK GAMMON/AFP

In kunstmuseum Fenix vertellen verhaal van migratie

Vanaf 15 mei heeft Nederland een migratiemuseum. Fenix, gevestigd in de San Franciscoloods in Rotterdam Zuid, toont dat migratie van alle tijden is en iedereen migrant kan zijn. 'Ieder mens is een gelukzoeker.'

● MAJORIE VAN LEIJEN

Katendrecht, het schiereiland tussen de Rijnhaven en de Maashaven waar het nieuwe museum gevestigd is, ademt migratie. Vanaf hier vertrokken sinds 1872 talloze mensen met de boot naar Amerika, op weg naar een beter leven. Hotel New York, dat pal tegenover het museum ligt, herinnert aan de

vroegere functie van deze plek. De Franciscoloods diende als opslagplaats van de eigendommen die de landverhuizers achterlieten.

Maar dezelfde kades waren ook een aankomstpunt. Bijna een eeuw later kwamen hier de Chinese zee-lieden aan wal, gevolgd door Kaap-verdiërs, Surinamers en Grieken. Inmiddels wonen er meer dan 170 nationaliteiten in Rotterdam. 'Dat hier nog geen migratiemuseum stond, is eigenlijk gek', zegt de kersverse directeur.

Er zijn rond de dertig migratiemusea in de wereld, zoals bijvoor-

beeld in New York, op de plek waar ook Nederlandse migranten aankwamen. Maar wat het museum in Rotterdam onderscheidt, is de nadruk op kunst. Geen overvloed aan informatie, maar kunstwerken vertellen het verhaal, want die raken mensen, was het idee van initiatiefnemer Wim Pijbes.

Neem bijvoorbeeld het hek, dat bij elke dreun waarmee het dichtvalt verder afbrokkelt. De maker Shilpa Gupta wil laten zien wat een gesloten grens betekent voor wie tegengehouden wordt:

een meedogenloze klap. Maar elke muur zal uiteindelijk bezwijken, staat erbij. Of de van stofge-maakte bus uit New York van Red Grooms, waarin mensen van over de hele wereld op weg zijn naar hun volgende bestemming. 'Dit is een van mijn favoriete werken, omdat het zo'n herkenbaar beeld is. Dit beeld zie je ook in de metro in Rotterdam', zegt Kremer.

Migratie moet niet gevierd, maar beleefd worden

De huidige tentoonstelling Alle Richtingen heeft vijf thema's:

UITZICHT VANUIT FENIX OP HOTEL NEW YORK

EEN VN-TENT VOOR EEN FAMILIE, WATERPROOF

THE BUS VAN RED GROOMS IN MIGRATIEMUSEUM FENIX

TWEE FOTO'S VAN AFSCHIED TUSSEN MENSEN

n hutkoffers en tenten het

FENIX MIGRATIEMUSEUM ROTTERDAM. BEELD: MAJORIE VAN LEIJEN

migratie, identiteit, geluk, grens, vlucht en thuis. De curatoren gingen over de hele wereld op zoek naar kunstenaars die al werken hadden gemaakt, of wilden maken, over migratie. Daarbij worden ook de nare verhalen niet geschuwd. 'Aan de ene kant laten we zien dat migratie heel veel mooi kan opleveren. Mensen migreren voor de liefde, een nieuwe baan of voor avontuur. Maar er zijn ook andere kanten aan het verhaal. Er zijn ook mensen die een trauma hebben opgelopen. Ik zou dan ook niet willen zeggen dat we migratie moeten vieren. Wel dat migratie beleefd moet worden.'

Op de begane grond is de fototentoonstelling *The Family of Migrants*. Hier komen de beelden van overvolle boten en tranen bij

het afscheid hard binnen. Deze tentoonstelling vertelt het verhaal van migratie vanaf vertrek tot aankomst, zegt curator Hanneke Mantel. 'Wat me vooral erg raakt is dat de emoties die hierbij beleefd worden universeel zijn. Zo hangt er een foto van een afscheid tussen twee Chinese mensen, en daarnaast een soortgelijk afscheid tussen twee Turkse mensen. De emotie is hetzelfde.'

'Waar we voor wilden waken, is dat er vooral stereotype beelden van migranten zouden hangen. Een vaak gezien beeld is dat van mensen die op een trein springen, het liefst van onder genomen en in het zwart wit. Dit soort beelden laten we wel zien, maar in combinatie met nieuwe perspectieven. Neem bijvoorbeeld de bekende foto van het meisje uit Afghani-

stan. Naast haar hangen andere foto's van vrouwen. Ze hoeft het verhaal niet alleen te vertellen.'

Ook op de begane grond is de vaste collectie *Kofferdoolhof*; een wirwar van 2000 koffers van reizigers over de hele wereld. De oudste koffer dateert uit 1898, de nieuwste koffer is onlangs nog gebruikt. De curatoren reisden de hele wereld af op zoek naar deze koffers, en naar de verhalen die erbij horen. Abdellader Benali, als conservator betrokken bij Fenix, schreef er een boek over: *Kofferverhalen*.

'Kom, ik laat je de koffer zien van Abderrahim Chawki', vertelt hij enthousiast tijdens de opening voor de pers. 'Een man uit Marokko die naar Nederland kwam omdat hij geïnspireerd was door Jimmy Hendriks. Uiteinde-

lijk werd hij kunstenaar.' De koffer verradt dat het hier niet gaat om een recente reis. Het bruine metalen object lijkt meer op een kistje, maar zit vol met verhalen. Wie nieuwsgierig wordt, kan met een modern apparaat de barcode scannen en de stem van Chawki zit opeens in je oren. Hij vertelt hoe zijn vader eigenlijk geen toestemming gaf voor de reis. Toch leende hij hem zijn koffer. 'Dit verhaal laat zien dat niet alle Marokkaanse migranten gastarbeiders waren die in fabrieken werkten', zegt Benali.

Mensen zullen altijd blijven bewegen

Marokkanen naar Nederland. Indiërs naar Afrika. Het brein achter de *Lonely Planet* in Zuidoost Azië en Nederlanders die

emigreerden naar de Nieuwe Wereld. Ze komen allemaal aan bod in de tentoonstellingen. 'Ieder mens is een gelukszoeker. Maar niet iedereen krijgt dezelfde kansen', vertelt een bordje. Wat het migratiemuseum vooral wil laten zien, is dat migratie universeel en van alle tijden is, vertelt Kremer. 'Zolang mensen op deze wereld leven, zullen ze blijven bewegen. Het is onderdeel van wie we zijn.'

Migratie-onderzoeker Hein de Haas hamert er al jaren op. De indruk die is ontstaan dat er meer migranten zijn dan ooit, klopt niet als je in ogenschouw neemt dat ook wij decennialang naar andere delen van de wereld verhuisden, schrijft hij in zijn boek *Hoe migratie echt werkt*. 'Je ziet dat het in de politiek en in de kranten heel veel

over de cijfers gaat. Wat we vaak vergeten, is dat het over mensen gaat. Dit gaat over jou en mij, in iedere familie schuilt wel een migratieverhaal. Dit is dan ook een reden om juist nu een migratiemuseum te openen', zegt Kremer.

'Ieder mens is een gelukszoeker. Maar niet iedereen krijgt dezelfde kansen'

museum de lucht in prijkt. Een iconisch staaltje architectuur, dat je kunt zien schitteren vanaf de metro naar Rotterdam Zuid. In het gebouw zelf vervult het de functie van een trap. 'Twee trappen om precies te zijn. Als je erop naar boven loopt, raakt je misschien het overzicht kwijt, ontmoet je andere mensen en zie je jezelf in de reflectie. Het symboliseert de reis die migranten maken', zegt de architect uit China.

Het museum hoopt mensen uit alle lagen van de samenleving en overal ter wereld aan te trekken. Op 15 mei werd het officieel geopend door Koningin Máxima, zelf een migrant in Nederland. Het museum is de hele dag gratis te bezoeken. Daarna kunnen bezoekers met een ticket terecht. ●

Toen architect Ma Yansong naar de loods kwam om aan te voelen welk verhaal het gebouw moest vertellen, wist hij dat ook al snel. 'Het moest gaan over beweging', vertelt hij. Daarom ontwierp hij *De Tornado*, de zilveren wokkel die vanaf het midden van het

DE AFGHAANSE VROUW HOEFT HET VERHAAL NIET ALLEEN TE VERTELLEN

TENTOONSTELLING ALLE RICHTINGEN

KOFFERDOOLHOF

DE TORNADO VAN MA YANSONG

Voor Mustapha Slaby (1942-2025) was een goede verstandhouding tussen moslims en Joden heilig

Keurig op de maat slaat Mustapha Slaby eerst met zijn rechterhand op zijn *darbouka*, meteen gevolgd in hetzelfde ritme door de linkerhand. Rustig wiegt mijn vriend met zijn lichaam heen en weer op de maat van de muziek die hij met deze Arabische trommel ten gehore brengt.

● LODY VAN DE KAMP

Hij laat het instrument even rusten. Mustapha begint te vertellen over vroeger. Over het leven in Marrakesh. Over de tijd voordat hij, bijna zestig jaar geleden, zijn geliefde Marokko verliet om uiteindelijk in Nederland terecht te komen. Zijn ogen beginnen te glinsteren. Ook vandaag vertelt hij hoe hij met zijn Joodse buurjongetjes speelde in de mellah, de Joodse wijk in zijn geboortestad. Hij vertelt mij hoe zijn vader hem meenam naar het graf van die 'wonderrabbijn', ergens helemaal achteraan op de Joodse begraafplaats van Marrakesh.

'En echt waar, Lody, deze graven werden helemaal niet alleen bezocht door de Joden in de stad. Van heinde en ver kwamen ook moslims naar deze graven toe om de wijzen en geleerden die daar begraven liggen te eren en op hun graf te bidden.'

Mustapha pakt nu zijn oed, ook een Arabisch muziekinstrument dat hij graag bespeelt. Zijn vingers maken een tokkelende beweging over de snaren.

'Ik zal je het lied laten horen dat dat oude vrouwtje in het Joodse bejaardentehuis altijd voor ons zong toen we kleine kinderen waren. Zij noemde het een sjabbat-liedje.'

Als jonge arbeidsmigrant kwam Mustapha naar Nederland. Het was 16 september 1966. Hij begon zijn harde werkzame bestaan in de keukens van het Amsterdamse Doelen Hotel, als bordenwasser. Maar hij werkte zich op. Jarenlang was hij verbonden aan het ziekenhuis van de Vrije Universiteit in onze hoofdstad als medisch laborant.

Niet lang na zijn komst naar Nederland was Mustapha, samen met zijn inmiddels drie jaar geleden overleden vriend Mohamed Echarrouiti, betrokken bij de oprichting van de moskee Al Kabir aan de Weesperzijde, in 1974. Het gebedshuis groeide al gauw uit tot een van de grootste moskeeën van ons land.

Mohamed en Mustapha deden door de jaren heen niet alleen hun inzet voor de Al-Kabir en hun eigen religieuze gemeenschap. Ze waren ook verbonden door een gezamenlijk gedachtegoed: het uitdragen van naastenliefde en verbondenheid — ook naar de christelijke en Joodse gemeenschappen, zoals ze dat thuis in

tokkelen Mustapha's vingers over de snaren van zijn oed — 'vorige week vierden wij Eid al-Fitr. Thuis in Marokko stuurde moeder ons als kleine kinderen op deze dag altijd met een schaalje koekjes naar de burens. En wanneer de burens het Joods Nieuwjaar vierden, werden wij altijd verrast met die heerlijke honingkoek. Die ken je vast zelf ook.' Weer die glinsterende ogen van mijn vriend. 'Zo was het toen, en zo moet het nu ook zijn.'

De laatste keer dat ik Mustapha mocht ontmoeten, was tijdens een iftar in een van onze Amsterdamse politiebureaus. Zoals altijd omhelsden wij elkaar. De inmiddels broze Mustapha leek bezorgd. Hij schudde zijn hoofd.

'Gaan wij het redden met de wederzijdse vriendschappen tussen moslims en Joden in onze stad? Nee, aan ons zal het niet liggen. Maar de oorlogsvonk uit het verre Palestina en Israël lijkt over te slaan naar onze stad.' Stilletjes vertouwde Mustapha mij toe: 'Dagelijks bid ik voor onze wederzijdse vrede. Ook nu zovelen van onze beide gemeenschappen kiezen voor een andere verstandhouding dan die van gezamenlijk blijven optrekken.'

Toen kon ik niet vermoeden dat dit zijn laatste woorden aan mij zouden zijn.

Op 12 mei jl. is Mustapha in zijn geboortestad Marrakesh overleden. Zijn aandenken zal ons allen tot zegen zijn.

Onze Joodse gemeenschap verliest een dierbare vriend en een steunpilaar in de, door hem zo gekoesterde, gezamenlijke verstandhouding tussen moslims en Joden. ●

'Nooit liet hij zich afleiden door escalaties of confrontaties elders in de wereld'

Marokko hadden ervaren.

Er ging geen gelegenheid voorbij in onze stad Amsterdam waarbij moslims en Joden in gesprek waren, of Mustapha was aanwezig. Altijd die rustige man, in donker pak gekleed, die — ook als de gesprekken soms moeizaam verliepen — op zijn eigen manier de banden wist te smeden om samen verder te gaan. De ene keer in de ambtswoning van de burgemeester, een andere keer in de synagoge of moskee, of ook gewoon op straat.

Voor Mustapha was de goede verstandhouding tussen moslims en onze Joodse gemeenschap heilig. Nooit liet hij zich wat dit betreft afleiden door escalaties of confrontaties elders in de wereld.

'Weet je, Lody' — nog steeds

MUSTAPHA SLABY BEZOECT DE RAMADAN-IFTAR VAN DE POLITIE IN AMSTERDAM, MAART 2025. BEELD: ROEMER VAN OORDT

‘De wereld wil de strijd van de K

De internationale gemeenschap stapt wel erg makkelijk over de aanslag van 22 april in Kashmir heen, schrijft Shawintala Banwarie.

● SHAWINTALA BANWARIE

De moordaanslag op Indiase toeristen die op 22 april plaatsvond in Kashmir lijkt haast vergeten, nu India en Pakistan over en weer elkaar aanvallen met raketten en beschietingen. De 26 gedode slachtoffers waren voornamelijk hindoes, en daarnaast één islamitische man die de hindoes probeerde te beschermen tegen het terrorisme. Overlevenden meldden dat de terroristen specifiek op zoek waren naar hindoe-pelgrims, hen vroegen een Koranvers te reciteren om onderscheid te maken tussen moslims en hindoes, en vervolgens met een geweer schoten op de mannen die hindoe bleken te zijn. Meerdere Kashmiri moslims in de nabije omgeving probeerden stiekem de hindoes in een auto of huis te nemen zodat ze niet gepakt zouden worden, maar tevergeefs. De moordaanslag is opgeëist door de verzetsbeweging The Resistance Front (TRF), een zijtak van de terreurbeweging Lashkar-e-Taiba (LeT), die de afgelopen jaren vaker niet-moslims in Kashmir heeft gedood.

Uitdrijving van niet-moslims

Maar het is nog niet eens deze bloedige dag die me het meest raakte; want terwijl hindoes nog niet eens waren bijgekomen van de schrik, begonnen internationale media wereldwijd al te speculeren over een tegenaanval door India. Geen enkel moment stond men stil bij

‘Overlevenden meldden dat de terroristen specifiek op zoek waren naar hindoe-pelgrims.’

de pijn die hindoes meemaakten. Sterker nog: bijna alle media vermeldde niet eens dat de aanval gericht was op hindoes, en spraken simpelweg over ‘Indiase toeristen’. Beelden van de slachtoffers en foto’s van huilende vrouwen en kinderen die hun vader waren verloren, kregen we in Nederland niet te zien. Onze media beschouwen het bloedbad als een incident, maar negeren of willen niet erkennen dat honderdduizenden hindoes in Kashmir de afgelopen decennia zijn verdreven door militante groepen uit de regio en Pakistan. Wat snel wordt vergeten door de internationale media, is dat deze terreuraanslag voor hindoes deel uitmaakt van een breder project om de regio te islamiseren.

Veel pro-Palestina en extreemlinkse critici framen de moordaanslag als een ‘verzet’ tegen de Indiase bezetting en scharen de onschuldige mannen die in Kashmir vermoord zijn tot de onderdrukkers. Deze critici stellen dat de Kashmiri moslims de ‘inheemsen’ zijn die onderdrukt worden. Maar tot ongeveer de achttiende eeuw was Kashmir juist overwegend

hindoeïstisch en sikh, en velen verlieten de vallei door agressie en economische redenen. Dit rechtvaardigt uiteraard de bezetting door India niet, en het is ook zeker geen excuus om Kashmiri moslims als buitenstaanders te behandelen. Maar het is belangrijk om wel eerlijk over de geschiedenis van het gebied te zijn.

Intussen is de ultranationalistische Indiase minister-president Modi sinds 2019 actief bezig Kashmir in een koloniaal

staat deels medeverantwoordelijk voor de aanslagen gepleegd door TRF en LeT. Het is echter te simplistisch om de Indiase staat volledig de schuld te geven voor de recente aanval, omdat dit de verantwoordelijkheid van islamitische groeperingen negeert.

Vergelijking met Gaza

Ook worden de wandaden van de Indiase staat vaak vergeleken met die van de zionisten in Gaza. Dat er overeenkomsten zijn is onmiskenbaar: zowel India als Israël bezetten een moslimmeerderheidsregio, voeren geweldsaanvallen uit, hebben een afkeer van de islam en proberen tegenstanders te onderdrukken en doden. Daarnaast klinkt kritiek op de Indiërs die zich als zionisten zouden gedragen omdat zij schaamteloos de aanval van India op Pakistan toejuichen. Dat is inderdaad schandalig.

Maar waarom zwijgen diezelfde mensen over de velen die oproepen om India uit te roeien en oorlog te voeren tegen koeienaanbidders (scheldwoord voor hindoes)? Zijn deze mensen dan geen zionisten? Dat we onrecht tegen de medemens altijd moeten vergelijken met

‘Intussen is de ultranationalistische Indiase minister-president Modi sinds 2019 actief bezig Kashmir in een koloniaal project om te vormen’

project om te vormen, waarbij hij moslims uit het gebied wil verdrijven. Dit maakt de Indiase

zionisme is eigenlijk ook triest. Het India-zionismeframe heeft een discriminerend

'Kashmiri hindoes niet zien'

AKISTANEN LOPEN MEE IN EEN VREDEDEMONSTRATIE OP 6 MEI IN LAHORE. BEELD: ARIF ALI/AFP

aspect, omdat het uitgaat van het idee dat hindoes de ultieme vijand van moslims zijn. Kijk bijvoorbeeld naar de talloze scheldpartijen online waarbij hindoes worden uitgemaakt voor moslimhatende zionisten en 'koeienurine-drinkers'. Dergelijke vergelijkingen met zionisme ontbreken volledig wanneer landen als Pakistan, Myanmar, China of Saoedi-Arabië gruwelijke wandaden begaan tegen moslims. Wandaden die op veel grotere schaal plaatsvinden en meer moslimslachtoffers maken. Critici wijzen op de onderdrukking van

'Kijk bijvoorbeeld naar de talloze scheldpartijen online waarbij hindoes worden uitgemaakt voor moslimhatende zionisten en 'koeienurine-drinkers'

moslims in India om hun punt over zionisme te maken, maar vergeten voor het gemak dat Pakistan ook religieuze minderheden vervolgt en mensen doodt die dit willen aankaarten.

Hoe de oorlog tussen India en Pakistan zich zal ontwikkelen, en of er kernwapens zullen worden gebruikt, is onzeker. Maar één ding weet ik wel heel zeker: dat is dat het leed van de hindoe altijd verborgen zal blijven achter een rookgordijn van militaire campagnes, vooroordelen en de onwil om hindoes als slachtoffer te zien. •

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducté per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

